TDF
116
2.30 €. Any 14. La Franja, gener de 2013

ASCUMA, premiada

L'associació matarranyenca rebé el guardó Ramon Casanovas per la seua trajectòria en favor de la llengua.

[p.4]

Jornades a Queretes

La Guerra Civil convocà de nou a nombrosos especialistes entorn a taules rodones, cinema fòrums i exposicions.

[p.6]

TEMPS DE FRANJA
Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

Entrevista: Artur Quintana

El filòleg barceloní ens parla del seu llibre *El Català de la Codonyera* recentment publicat per Gara d'Edizions.

[p.10-12]

Dones en solfa

És el títol del nou espectacle de «La Chaminera», que reivindica el paper de la dona en la cultura tradicional.

[p.15]

Una llei CONTRA les llengües

[p.19]

Sumari

2 Cartes dels lectors
3 Editorial
4 Matarranya
7 Baix Cinca
10 **Entrevista:** Artur Quintana i Font, filòleg de prestigi europeu i autor de *El català de la Codonyera*
13 Obituari
14 Cultura
15 Tema del mes
16 Aragó
17 Galeria de personatges
18 Països Catalans
19 Última hora

Imatge coberta: Manuel Blasco (PAR) i Dolores Serrat (PP) a la sessió de les Corts on s'aprovà la nova llei. Foto: ©Cortes de Aragón.

TEMPS DE **FRANJA** 116

Edita:

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21
• Associació Cultural del Matarranya
• Consells Locals de la Franja
• Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
• Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isa Calaf
info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica: Isabel Calaf • tempsfranja@orange.es

Consell de redacció:
El Matarranya: Josep M. Baró, José Miguel Gràcia, M. D. Gimeno, Carles Sancho.
El Baix Cinca: Pep Labat, Rosa Arqué, Carme Messeguer i Hugo Sorolla.
La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Josep Espluga, Glòria Francino i Josefina Motis.
Aragó: Màrio Sasot.
PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:
Marina Barrafon, Sigrid Schmidt Von der Twer.

Revisió i confecció titulars de portada: Màrio Sasot.

Opinió: Esteve Betrià, Quim Gibert, Merxe Llop, Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montclús, Ramón Mur, Francesc Ricart, M. Teresa Serrano, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

Cartes dels lectors

Un petit dilema

La classe política catalana ha esclatat en una "santa i justa ira" pels intents del ministre Wert de bombardejar l'escola catalana subvencionant l'escolarització dels que volen l'ensenyament en castellà, a centres privats, fora de la xarxa pública.

La situació, als observadors amatents del que passa a Catalunya ens planteja un petit dilema.

Donat que una gran majoria des 135 diputats que hi ha actualment al parlament de Catalunya, (tret dels tres de la CUP i alguns d'ICV, suposo) porten, portaran o han portat als seus fills a aquests tipus d'escoles privades on Wert vol castellanitzar els seus fidels, la reacció dels polítics catalans, respon realment al desig de lluitar contra la castellanització de l'escola catalana o al pànic perquè aquests nens "espanyolistes" poguessen compartir taula amb els seus fills, nets o nebots? Em refereixo als espanyolistes pobres, als que vol subvencionar Wert, perquè els rics ja fa temps que hi van a aquests col·legis sense que cap militant destacat del PSC, CDC, Unió , ERC, etc, hage tret als seus fills d'aquests centres per aquest motiu.

Mai sabrem la veritable raó que mou a aquests polítics en un sentit o en altre, però les paraules i els posicionaments teòrics, "de boquilla" avui en dia no valen un ral, i la tossuda realitat és que l'escola pública catalana, des que CDC va arribar per primer cop al poder fins ara, ha acabat sent una de les més segregacionistes i subsidiàries de la privada, de tota Espanya. I els principals representants polítics, junt amb molts altres sectors socials mitjans, podrien haver contribuït a millorar-la portant els seus fills allà i no ho han fet.

Jo, ni amb la tripa plena de plom portaria a les meues filles a aquestes escoles privades. No per les escoles, ni per la "xusma espanyolista subvencionada", sinó per ells, el Duran, el Montilla, el Junqueras, *e tanti altri*. Una dosi tan brutal de cinisme i hipocresia no la resistirien, les pobres.

Màrio Sasot Escuer

Com podem motivar l'alumnat?

L'IES Baltasar Gracián de Graus que rep alumnat catalanoparlant de les viles veïnes ha decidit anul·lar l'assignatura de català aquest curs 2012-13 adduint falta d'interès per part de l'alumnat. I es queden tan amples.

I jo dic: s'han plantejat si la falta d'interès és per part de l'alumnat o de les autoritats acadèmiques? Si es fa el català a les tardes, si només és una matèria optativa, si no és reglada, si no es comptabilitzen les notes, si el que parlem és aragonès oriental i no català, segons els polítics. Com podem motivar l'alumnat? M'ho volen explicar?

Arnau Timoneda

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. ***Envia'ns les teues cartes,*** *tot indicant el teu nom i població a:* tempsfranja@orange.es

COMARCA DEL matarranya

Diputació de Lleida

INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS
Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència

TEMPS DE FRANJA
Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

SUBSCRIU-T'HI
T. 978 85 15 21
tempsfranja@orange.es

Recordem a tots els **subscriptors** de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

En venda a:
Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saidí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papelería Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roures:** Llibreria Serret.

El retrocés democràtic

La depressió social que patim és conseqüència d'una crisi econòmica massa llarga i dolorosa. I alhora el delicat moment de l'economia forma part d'un preocupant retrocés de la democràcia. En els últims anys de la transició, ja es va començar a parlar del "desencís" de la societat davant la política, i sovint s'escoltava allò de que "contra Franco es vivia millor". El desànim davant la crua realitat començava a ser tan gran que s'enyoraven els anys de lluita contra el règim totalitari, quan l'objectiu era acabar amb la dictadura i recobrar la llibertat.

Transcorreguts 37 anys de la mort del dictador, ens trobem davant la infeliç circumstància de patir un retrocés democràtic que aleshores ens hauria semblat un malson. I així, avui, el batec social està anímicament per terra. La societat viu atemorida, gairebé sense forces per mostrar la seua indignació, excepte casos com el del col·lectiu 15M, el qual s'intenta d'afeblir, de mica en mica, des de diferents àmbits.

I quan l'Estat de les autonomies justament ha complert 30 anys, el ciutadà escolta atònit que la culpa de la situació que patim està a casa, a la seua comunitat autònoma. El Govern del PP ha descobert que les autonomies són les causants de tots els mals que ens afligeixen. Elles són les culpables principals de la catastròfica situació econòmica que patim. L'argument acusador, pel que sembla, irrefutable, és només un: "l'Estat de les autonomies ha duplicat, si més no, les institucions administratives, la qual cosa ens ha abocat a una despesa pública, sense cap mena de dubte, insuportable". I són només les autonomies les culpables d'aquesta duplicitat de la gestió i de l'increment conseqüent de la despesa.

La realitat ha estat una altra, atès que s'hi ha aixecat l'entramat autonòmic, previst a la Constitució, sotmetent-lo sempre a una aclaparadora vigilància estatal i a un control implacable dels diferents governs de Madrid, tant del PSOE com del PP. Fa 20 anys es preguntaven molts ciutadans: si ens han transferit la competència d'Educació, per exemple, per què segueix existint a Madrid un ministeri del ram amb igual estructura i despesa? Avui, el Partit Popular, esperonat per l'èxit obtingut en les darreres eleccions generals, està intentant que la pregunta sigui aquesta: "si el ministre Wert determina com ha de ser el sistema educatiu en totes les autonomies, per a què volem una conselleria d'Educació a la nostra comunitat autònoma? O més clarament: per a què volem autonomies?

El creixent centralisme és, en aquest moment, la causa principal del retrocés democràtic. El fre autonòmic s'aplica sota el principi pel qual tot nacionalisme territorial és pervers per si mateix. Diuen que és injust pensar que tots els militants i votants del PP són fills de franquistes, nostàlgics del règim anterior. De la mateixa manera no és just ni sensat que ells —el PP i els mitjans nacionalistes espanyols— denunciïn permanentment la irresponsabilitat de tota ideologia nacionalista ètnica, sigui basca, catalana, gallega, aragonesa o valenciana.

El retrocés democràtic haurà de ser aturat per la mobilització cívica de la societat o no s'aturarà. L'aportació dels agents socials a la transició de fa gairebé 40 anys va ser decisiva per a què retornés la democràcia. Aleshores, els mitjans de comunicació i els periodistes van ser aplaudits permanentment com els grans promotors de la llibertat. Avui, en canvi, els professionals de la informació han de sortir al carrer per cridar que "sense periodistes no hi ha periodisme i sense periodisme no hi ha democràcia". En el supòsit no desitjat que el deteriorament democràtic segueixi augmentant, el futur ens oferirà mals majors. No s'hi hauria de descartar el possible entorpiment, i fins i tot la prohibició, de les iniciatives que els ciutadans haurem de posar en marxa com a exercici de la nostra llibertat. Per això, la solució només és una: que la política torni a motivar la societat. Quan això passa, els ciutadans responen, com va passar el 25 de novembre a Catalunya: els catalans van votar en un alt percentatge perquè van entendre que pagava la pena. I en aquesta línia, els agents socials han de seguir defensant les seues idees, tal com fem les associacions que publiquem *Temps de Franja*, envers la llegua i la cultura.

ASCUMA rep el Premi Ramon Casanovas

// José Miguel Gràcia

Moment de la cerimònia de l'entrega de premis
JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

A Granollers, el passat divendres 29 de novembre va tenir lloc la XXIII Festa de les Lletres Catalanes del Vallès Oriental. Obrí l'acte Remei Picart, presidenta d'Òmnium Cultural del Vallès Oriental i en el transcurs de la jornada es lliuraren els premis: el "XXIII Premi de Poesia" a Raimon Aguiló per l'obra *Bumerang*, el "XXIII Premi de Novel·la Josep Soperas" a Roser Parcerisas per *La memòria d'una pisana*, el "I Premi Eugeni Xammar" a *NacióGranollers.cat*, el "II Premi Ramon Casanovas a l'acció cívica a favor de la llengua catalana" a l'Associació Cultural del Matarranya, el "XII Premi Jaume Camp de sociolingüística" a *Camins cap a la llengua. Models d'incorporació a l'ús del català de persones d'origen castellanoparlant*. Es van declarà deserts els premis de poesia i narrativa infantils.

Animaren els actes les actuacions musicals de Jaume Arnella i l'Escola Municipal de Música de Granollers.

Després de lliurar els guardons als socis més antics d'Òmnium Cultural, tancà l'acte la presidenta nacional d'Òmnium, Muriel Casals, que va destacar que l'entitat seguiria treballant per aconseguir un estat propi, perquè només així el país podrà tirar endavant i mantenir els seus trets d'identitat, com ara la seua llengua.

Amb un apetitós i ben farcit bufet i animades converses va concloure la Festa.

L'ESMOLET

Mestres // Carles Terès

Als que tenim fills en edat de batxillerat ens toca pensar tot sovint en el seu futur. Pensar i parlar-ne, amb ells i entre nosaltres. Jo sóc dels que repeteixen allò de no tancar-se cap porta. Segurament perquè quan ja ha passat una porció considerable de la pròpia vida, a voltes ens envaeix el vertigen d'allò que hauria pogut ser i ja mai més no serà. En el camp que ens ocupa —els estudis— la transcendència de les decisions és aparentment enorme. La tria pot dur-los a un futur gratificant, frustrant o a un punt intermedi, que és el més habitual. Tot i que la nostra funció com a pares és molt important, el paper dels mestres i professors és fonamental. Un pedagog que sàpiga inocular el desig d'aprendre, de desenvolupar les pròpies potencialitats, marcarà el futur dels seus alumnes. Això ho veig en les meues filles, però també ho he viscut en pròpia pell. Ho he pogut comprovar fa pocs dies, en una trobada d'antics alumnes d'EGB. Va ser una experiència estranya, la descoberta de les faccions infantils en aquells rostres revinguts per la vida —feia trenta-sis anys que no els veia. Passada la primera impressió, quan el cervell identificava les fesomies i les associava a un nom, es produïa un estrany fenomen de metamorfosi: l'home que tenia al davant es trasmudava en l'alumne de vuitè de bàsica que havia estat. Jo mateix m'hi transformava, i no podia evitar de riure a gust de les mateixes criaturades d'aleshores. A la trobada va assistir-hi en Miguel Omedas, el mestre que, juntament amb el recentment traspassat Gregorio Ruiz, havia cohesionat aquell grup. El tàndem Omedas-Ruiz ens va transmetre moltes coses, entre elles el gust per aprendre. Penso que tant de bo les meves filles se'n trobin uns quants com ells, en el seu periple educatiu.

El català de la Codonyera d'Artur Quintana

// José Miguel Gràcia

Recentment ha sortit publicat *El català de la Codonyera* d'Artur Quintana i Font, una gran, profunda i analítica obra de l'amic Artur. La meua enhorabona i el meu agraïment de debò per haver fet seu i estimar tant el meu "lloc". Ningú podrà fer més pel català de la Codonyera.

"És la segona edició de la tesi doctoral de l'autor, publicada a Barcelona l'any 1986. N'és una versió corregida i considerablement ampliada, especialment en el capítol dedicat al vocabulari que té ara, si fa no fa, un 25% més de mots. Es descriu ací el català tan original de la Codonyera, precisant-ne minuciosament la fonètica, la morfologia, el lèxic –ordenat aquest per camps conceptuals segons el Begriffsystem de Hallig /von Wartburg– així com la toponímia, amb un tendencial afany de totalitat. Un atles lingüístic de 16 mapes comentats permet de situar el català de la Codonyera en el marc de les valls del Matarranya i del Baix Guadalop. Tot plegat queda arrodonit per nombroses mostres de literatura popular i un índex de mots.

El llibre presenta bàsicament el català de la Codonyera, i la idiosincràsia dels seus parlants en molts exemples, tal com eren fa quaranta anys, quan el procés de substitució lingüística del català pel castellà a la Codonyera no es trobava, ni de bon tros, tan avançat –les enquestes actuals han estat fetes majoritàriament a persones de més de 80 anys. Res no queda tan lluny dels interessos de l'autor que documentar amb detall aquest procés de substitució, ans ben al contrari: *El català de la Codonyera* és entès com una contribució a l'estudi i foment del patrimoni lingüístic aragonès, i com una eina per a superar l'esmentat procés de substitució de la llengua catalana."

El llibre ha estat publicat per Gara d'Edizions.

Crònica de viatge de Joaquim Montclús, pels vint-i-nou pobles del Matarranya

// Redacció

El 6 de desembre es va presentar a Arnes, *El Matarranya. Crònica de viatge* de Joaquim Montclús, un recorregut per les vint-i-nou poblacions del Matarranya, a la Franja de Ponent amb el prefaci de l'Albert Sànchez-Piñol i publicat per Galerada Editorial.

L'autor tant s'interesa per l'evolució recent de cada poble com pels aspectes històricament més allunyats, però que expliquen moltes coses del present. Així, doncs, la història, la política, la cultura, la gastronomia, l'etimologia o l'arquitectura es barregen en una prosa fluida que acompanya al lector. La gran diferència de les altres aproximacions que s'han fet al Matarranya és que l'autor n'és fill, i en dóna una visió més autèntica i comprensiva, adquirida des de la infantesa.

El Matarranya. Crònica de viatge és una guia de turisme cultural, que ens presenta un trajecte poble per poble d'aquesta comarca de la Franja de Ponent. És una guia imprescindible per a endinsar-nos en els aspectes històrics (sense tergiversacions interessades), econòmics i culturals d'aquesta comarca.

VANITAS VANITATIS

"Clarió": una nova organització en defensa de l'idioma // Vicent de Melchor

Presento una nova associació: *Clarió*, una iniciativa naixcuda de la societat civil del Matarranya; més concretament, de pares preocupats per la llengua, que han observat amb alarma, per exemple, com a alguns dels seus fills se'ls impedie parlar català a escola (i en usos privats!); que alguns xiquets catalanoparlants enraonen en castellà entre ells, o que alguns pares ja usen el castellà amb els fills. L'objectiu principal de *Clarió* és vetlar per la qualitat del medi ambient lingüístic dels xiquets del Matarranya, i de la Franja. *Clarió* vetlarà en general per garantir els drets lingüístics consagrats en la legislació, incloenthi la internacional, supletòria, d'aplicació a Espanya, i vigilarà en especial tota discriminació lingüística. Com a objectius immediats, *Clarió* es propose corregir disfuncions del català a l'escola, com la desigualtat entre l'hora de llengua catalana setmanal davant les 3 h de castellà o d'anglés, o l'absència del català en la docència d'altres assignatures. L'associació es propose dur a terme actes per divulgar els seus fins; a mitjà termini estaran disponibles un blog i un butlletí periòdic. Un esdeveniment important serà el festival "Alifara Clarió", a la primavera, a l'estil dels d'Escola Valenciana (una font d'inspiració), amb actes i actuacions, jocs, concursos, parades... La Junta de Govern de *Clarió* està presidida per J.M. Aragonès (un dels fundadors d'Ascuma). La seu social és al carrer del Portell 7, 1r. 44589 La Portellada.

II Jornades "Guerra Civil 1936" a Queretes

// Carles Sancho

Juan Luis Camps i Vanessa Arrufat
CARLES SANCHO

Les II Jornades de la Guerra Civil 1936 organitzades a Queretes durant el pont de la Constitució, del 5 al 9 de desembre, van ser un èxit de públic i de participació. La convocatòria anava a càrrec de l'Associació del Medievo i amb la col·laboració de l'Ajuntament de Queretes i l'Associació Cultural del Matarranya. Juan Luis Camps, com l'any passat, ha sigut l'impulsor i coordinador dels actes. Continuant la primera convocatòria les jornades han estat basades en tres eixos: les conferències, el cine fòrum i les exposicions.

Les xerrades van portar-se a terme al Saló d'Actes del Centre Cultural. Renato i Encarnita Simoni iniciaren les jornades reflexionant sobre diferents qüestions al voltant de la col·lectivitat a la població a l'inici del conflicte bèl·lic. Els conferenciants són dos especialistes sobre el tema del que han investigat i publicat centenars de pàgines. Precisament estan a punt d'encetar una nova col·lecció històrica en català de l'Associació Cultural del Matarranya sobre la col·lectivitat queretana. Víctor Juan, professor de la Universitat d'Osca i director del Museu Pedagògic d'Aragó va ser el segon conferenciant que va parlar de Palmira Pla, mestra socialista nascuda a Queretes i que durant els anys de la república va organitzar colònies infantils des de Casp per fugir del perill que per als menuts representava el front de guerra aragonès. Acabat el conflicte va haver d'emigrar a Veneçuela i va tornar a Espanya, durant la transició va ser diputada en la primera legislatura. El conferenciant va conèixer personalment la pedagoga fins que va morir el 2007. Les dos xerrades següents van analitzar les diferents escoles republicanes i franquistes. Les primeres a través d'uns quaderns escrits per xiquets de la vila i comentats per Encarnita Simoni i Jaume Sorolla, jove professor queretà d'Educació Física que exerceix a les comarques tarragonines. L'escola de la postguerra va ser analitzada per Vanessa Arrufat, pedagoga matarranyenca, que va descriure el marc educatiu restrictiu del sistema franquista de postguerra que dictava una monolítica educació patriòtica i religiosa. Juan Luis Camps, per complementar el marc teòric, ens va situar esta escola i els mestres que la van exercir a Queretes. Acabaren les jornades Juan Antonio Mir i J. L. Camps amb la correspondència i les madrines de guerra. En finalitzar les xerrades hi havia una gran participació del públic sobre les qüestions que s'havien descrit.

El cine fòrum també va tractar principalment el tema de l'educació republicana i franquista a través de dos de les pel·lícules que es van escollir en esta edició: *La lengua de las mariposas* i *El Florido Pensil* que complementaven perfectament les xerrades que es van programar.

La Sala Ilercavònia del Recinte Firal acollia l'exposició que va iniciar-se l'any passat i que ha continuat augmentant el fons documental, material i fotogràfic. La mostra constitueix un constant al·licient per a continuar recollint materials d'aquell període històric que ajude a conèixer-lo millor. Enguany era especialment important l'exposició de diaris de l'època trobats a la vila. Joaquín Llerda és l'impulsor del projecte.

Juan Luis Camps, vista la bona acceptació de les II Jornades, ja està planificant la següent i n'avançava alguns possibles temes: el ferrocarril de la Val de Zafán a Tortosa, l'estraperlo i els maquis –la resistència antifranquista de la postguerra–.

L'ARGADELL

El mapa del temps // Juli Micolau

Avui, vespra i pont de la Constitució, no se m'acut una idea millor per (d)escriure.

Sempre s'ha dit que el que conforma, el que pot definir més exactament un poble és la seua llengua. La llengua del poble és, per extensió, la pàtria, la nació. Jo no vinc ara a fer de salvapàtries, però el cert és que els atacs freqüents que estem patint tots els que estimem i defensem la nostra llengua, que no és una altra que la catalana, fa pensar en la manera de (rei)vindicar-la: "*tornarem a lluitar, tornarem a patir, tornarem a vèncer*"!! A l'Aragó tenim suficients treballs filològics que confirmen que el que parlem és català, cosa que repetir-ho es fa pesat. En tot cas, vull incidir en *Els parlars catalans (Síntesi de dialectologia)*, de Joan Veny, un llibre prou pedagògic i entenedor que qualsevol ciutadà hauria de llegir-se, sobretot els polítics de torn, tan acostumats a passar-se pel forro els criteris científics. Sí, avui venia a parlar del mapa del temps, entre d'altres coses, però no del mapa lingüístic aragonès sinó del mapa dels Països Catalans. El llibre Justificació de Catalunya, de mossèn Josep Armengou, ens diu que un poble no necessita justificar-se; pel sol fet d'existir ja està justificat. La seua existència és la seua justificació. La Gran Catalunya, la nacionalitat catalana no es redueix a la Catalunya estricta, sinó que comprèn també, com tot déu sap, València, les Illes Balears, el Rosselló, Andorra, l'Alguer, i les terres atribuïdes injustament a les províncies aragoneses. I acaba dient-nos que els responsables últims de totes les dissorts de la nostra terra irredempta, des de Casp fins a la fi del món, som i serem, els catalans. *Magister dixit*.

Ritmes celtes amb sabor local

// Jacinto Bonales i Pilar Arbiol

Dins del cicle d'activitats culturals organitzat per l'Ajuntament de Mequinensa, el proppassat 25 de novembre va actuar al Teatre Goya el grup aragonès *O'Carolan*. Aquests músics ens tenien acostumats a un repertori de sons irlandesos on la música tradicional d'aquelles contrades es fonia amb les obres del compositor barroc Turlough O'Carolan (1670-1738). Però en aquest concert acústic han presentat peces del seu darrer disc "*Nota de paso*", una arriscada però reeixida aposta per la fusió de la música tradicional i popular aragonesa amb el so característic de aquelles nòrdiques terres. Un so diferent per a tonades de tota la vida, que flueixen de l'arpa irlandesa, Nykleharpa, gaita, violí, acordió, guitarra acústica, percussió i un ample ventall d'instruments de vent sota la batuta de Miguel Ángel Fraile. L'afluència del públic va ser notòria, gaudint d'adaptacions musicals com "la Despedida", cançó tradicional de la Codonyera (Baix Aragó). Cal reconèixer la tasca d'aquest grup que divulga a nivell professional un tipus de música desconeguda per la majoria del públic, però al mateix temps assequible per a tothom. El concert finalitzà amb una animada versió de la "Polca d'Ors" que va fer aixecar al públic de les cadires acompanyant als artistes picant de mans.

Lauzeta Folk
AJUNTAMENT DE MEQUINENSA

Val a dir que l'aposta de l'Ajuntament de Mequinensa per aquest tipus d'espectacle és àmplia, actuant el passat diumenge 9 de desembre el duo riberenc *Lauzeta Folk a Dos* que, des de Seròs ens van portar una nova visió de la música folk celta però amb tonades d'arrel local, tot convertint la sala Goya en una animada taverna irlandesa.

Dia Internacional de les persones amb discapacitat

// Rosa Arqué

Membres de l'Associació a la plaça del Cegonyer
ASSOCIACIÓ "VIRGEN DEL PILAR"

Després de molts anys de treball i esforç intentant que les persones amb qualsevol tipus de discapacitat aconsegueixin la seva plena integració i participació social, defensant els seus interessos, des de l'Associació de persones amb Discapacitat "Virgen del Pilar" de Fraga han volgut seguir encarant el dia a dia de la forma més positiva possible, posant al mal temps bona cara i més en un moment com l'actual.

El 3 de desembre, els membres de l'associació van reunir sota el lema "IMAGINA..." a un bon grup de ciutadans, per mostrar al Cegonyer els diferents logos que identifiquen a les persones amb discapacitat ja sigui de tipus físic, intel·lectual, o sensorial, és a dir a totes les persones per les quals treballa l'associació.

Amb actes com aquest es pretén fer visible la problemàtica que a diari tenen les persones amb discapacitat i mostrar la seva força per seguir lluitant i demostrant que poden aconseguir la plena integració social. Ara més que mai és necessari subratllar els objectius aconseguits i deixar clar que amb la col·laboració de tothom es podran fer respectar els drets de les persones amb discapacitat i s'acceptarà la diversitat i la diferència entre les persones.

El *Defensor del Pueblo* pregunta per l'atenció sanitària a Lleida

// REDACCIÓ

Hospital Arnau de Vilanova

El *Defensor del Pueblo* ha comunicat a l'Agrupació Local d'IU a Fraga, que ha sol·licitat informació a les administracions sanitàries d'Aragó i Catalunya en relació amb els problemes de desatenció sanitària denunciats per ciutadans de Fraga i Comarca a l'hospital Arnau de Vilanova de Lleida.

L'expedient obert pel *Defensor del Pueblo* sorgeix arran de la denúncia presentada per l'Agrupació Local d'IU de Fraga al desembre de 2012, i ampliada al juliol de 2013, com a conseqüència de les retallades en matèria sanitària aplicades pel Govern de la Generalitat de Catalunya que obliguen a incomplir l'acord bilateral entre els governs aragonès i català signat l'any 2005.

El *Defensor del Pueblo* afirma en el seu escrit que el Departament de Sanitat, Benestar Social, i Família del Govern d'Aragó ha detallat diferents problemes detectats en l'atenció de pacients derivats i desplaçats des d'Aragó a Catalunya, i cita, entre altres, els relatius a la remissió de pacients des de l'hospital de Lleida al de Barbastre i disfuncions en l'atenció a pacients residents a l'Aragó i desplaçats temporalment a Catalunya. El *Defensor del Pueblo* també deixa clar que s'ha de garantir l'assistència a la població de les zones situades en els límits territorials de comunitats autònomes en condicions de màxima accessibilitat, i per això sol·licita informació a les administracions sanitàries d'Aragó i Catalunya en relació amb l'establiment de mecanismes de coordinació que permetin, si cal, donar solució als problemes exposats.

IU valora positivament que l'expedient segueixi obert i el gran interès mostrat pel *Defensor del Pueblo* per solucionar eix problema que tants maldecaps origina a la gent que viu a la Franja. De fet, Xandru Sánchez recorda que s'ha denunciat que es continuïn derivant pacients residents a Aragó des de l'hospital de Lleida a Barbastre i per evitar un viatge tant llarg i a vegades impossible de fer amb transport públic, hi ha ciutadans que s'han empadronat a municipis catalans limítrofs.

Un altre problema d'assistència sanitària al Baix Cinca es pot generar al laboratori d'anàlisis clíniques del Centre d'Alta Resolució de Fraga. Al darrer ple celebrat a l' Ajuntament el grup socialista va preguntar on anirien les mostres de sang dels pacients de Fraga si els laboratoris dels hospitals aragonesos s'acaben concentrant a Saragossa. La representant del PP va contestar que les extraccions continuarien fent-se a Fraga però no va dir on s'analitzarien.

No al tancament de M80 Fraga

// ROSA ARQUÉ

La pèrdua de serveis bàsics a Fraga, és una constant des de fa temps. Al tancament del Centre de Professors i Recursos (CPR) el passat estiu, i al més que probable del Centre de formació de l'INAEM, s'uneix aquests pròxims dies el dels serveis informatius de l'emissora de ràdio M80 Fraga, noticiari comarcal emblemàtic i imprescindible per al Baix Cinca.

Els Serveis Informatius d'M80 Fraga, de la Cadena Ser en el Baix Cinca, han estat durant més de 20 anys, un exemple de medi veraç, plural i objectiu, format per un gran equip de professionals.

Nombrosos col·lectius han lamentat i rebutjat aquest tancament, no només per la pèrdua d'un servei clau a la Comarca, i per extensió a la seva capital, Fraga, sinó perquè atempta directament contra el dret a la informació, en deixar una part important de la població d'Aragó sense un medi informatiu.

- Associació de Fibromiàlgia y Fatiga Crònica del Baix Cinca
- Associació de Veïns i Amics del Casc Històric de Fraga.
- Cáritas Fraga
- Centre d'Estudis Llibertaris José Alberola
- Confederació Nacional del Treball-CNT Fraga
- Convergència Democràtica de la Franja-CDF
- Chunta Aragonesista-CHA
- Ecologistes en Acció del Baix Cinca
- Grup del PSOE de la Comarca del Bajo / Baix Cinca
- Institut d'Estudis del Baix Cinca
- Izquierda de Aragón (Grup del Congrès)
- Izquierda Unida-IU Fraga
- Moviment Junior Fraga
- PSOE Fraga
- Unió de Radioaficionats Espanyols-URE Valle del Cinca

Nadal associatiu a Fraga

// Rosa Arqué

Nadal ja arriba als nostres pobles. Els carrers es decoren amb motius nadalencs de millor o pitjor gust, la neu apareix pels aparadors i la gent no para de comprar loteria per mirar d'enganyar a la crisi. A Fraga, les associacions també treballen i col·laboren amb els pocs mitjos de què disposen per millorar l'estètica i l'oferta lúdica de la ciutat.

Per exemple, enguany s' han instal·lat Pessebres al carrer Major, al carrer del Banc, al Castell (on també s'ha preparat una xocolatada) i als baixos de Ca Cabrera, i tampoc podem oblidar el Pessebre organitzat pel Junior que mobilitza a tots els nens i nenes de l'associació.

A més, l'associació del Casc Històric ha preparat la I Fira d'artesania al Cegonyer. Els organitzadors esperen que hi vingue molta gent perquè és una novetat i representa la possibilitat de fer alguna cosa diferent amb tota la família, ja que es podrà comprar castanyes, productes artesans, xapes, regals pel tronc, etc. Manos Unidas també ha organitzat el I Mercat Nadalenc, al CEICU, on es posaran a la venda regals, roba de fragatí i fragatina, productes casolans i productes típics de Nadal. Però per comprar encara hi ha més oferta, ja que l'associació del Casc dóna la possibilitat d'adquirir quadres de les edicions dels concursos de pintura ràpida, estan exposats al carrer Major i són un bon regal i una bona font d'ingressos per una associació que treballa constantment per donar a conèixer el patrimoni fragatí.

Totes eixes activitats complementen l'oferta preparada per l'Ajuntament i l'associació d'Empresaris, centrada sobretot en els més petits amb Lapislàzuli i en les campanyes per afavorir el consum.

MARINA BARRAFÓN

ESTAMPES RIBERENQUES

Modificar els hàbits lingüístics // Quim Gibert

«Nadie sabía hablar en castellano». Així de sorpresa va quedar, fa uns anys, una veïna del barri amb motiu d'un viatge turístic pel Nil. L'aparell propagandístic espanyol, rere el qual hi ha l'estat, l'havia convençut que la seva llengua és tan universal que bona part dels mortals la coneix. Es tracta d'un prejudici arran del qual deixes implícit que hi ha llengües que són millors que d'altres. Existeix per part de certs polítics i científics una necessitat de manifestar una suposada superioritat lingüística, que serveix tant per dibuixar una visió del món com per aprofitar-te'n de les situacions considerades inferiors.

Però no sempre els fets ho confirmen: ni al nord de l'Àfrica ni en el vell continent. L'escriptor Matthew Tree detalla que a Holanda, en una guingueta, va ser testimoni de la insistència d'una estiuejant espanyola que demanava en castellà un refresc de llauna. Tot i que era evident que la dependenta no l'entenia, la clienta li ho anava repetint com si la venedora fos una inepta.

Per David Vila (Terrassa, 1977), dinamitzador lingüístic i autor de *Català a la carta* (Setzevents editorial, 2012), el convenciment inconscient que amb la teva llengua pots anar onsevulla, «és fruit del passat imperial de determinades nacions, les quals van imposar la llengua arreu on anaven i, al meu parer, té dues conseqüències directes en el seus parlants: la ridiculesa i la impermeabilitat lingüístiques».

Vila, que també ha conreat la poesia i els contes, s'interpel·la, en el decurs d'aquest nou llibre, a propòsit de l'ús social de la llengua i de les seves ambivalents evolucions. D'una banda, verifica que la nostra és una llengua que ocupa un dels primers llocs en la classificació de les llengües més usades en els blocs i que és la 88a. llengua més parlada de les 6.000 existents. També s'adona que cada cop són més les famílies que eduquen en català a la mainada. Amb tot, no se'n sap avenir que hi hagi joves escolaritzats en el model d'immersió lingüística que tinguin dificultats per expressar-se en català. O de persones que, sense ser recelosos amb el fet català, hagin preferit no vincular-se amb la nostra identitat. Arran d'això, el de Terrassa s'interroga: «Per què no han sabut trobar l'equilibri entre mantenir la cultura d'origen i adoptar la del país d'acollida, com passa arreu? El neguit de Vila és encertat atès que quan un territori disposa d'estructures d'estat i la llengua està normalitzada, l'adaptació a l'entorn és un procés d'allò més espontani. Vet aquí l'exemple d'Anne Hidalgo, filla de l'exili republicà i a hores d'ara candidata socialista a l'alcaldia de París. Malgrat haver nascut a Andalusia, ara fa 53 anys, és un model d'integració, compatible amb les seves arrels, i d'ascens social. Així la descriu el periodista Lluís Uria, el qual afegeix que podria ser la primera immigrant a fer-se càrrec de la capital francesa: «parla castellà i manté la doble nacionalitat» (*La Vanguardia*, 6-9-12).

Sigui com sigui, un dels fets que preocupa més a David Vila és la incapacitat de gran part dels catalanoparlants de modificar els hàbits lingüístics. I és que passar-se al castellà a la primera de canvi explica que l'ús social del català no acabi d'aixecar el cap, tot i que ara hi ha més ciutadans que en cap altra època que saben enraonar-lo. De cara desactivar aquesta dinàmica, Vila suggereix de conèixer les propostes de Tallers per la Llengua (www.tallersperlallengua.cat). El repte sens dubte és aconseguir parlar còmodament la llengua en tots aquells contextos en què vulguis fer-ho.

ARTUR QUINTANA I FONT, FILÒLEG I AUTOR DE L'ESTUDI *EL CATALÀ DE LA CODONYERA*

«Totes les llengües són igual de vàlides»

// M. Llop i Ramon Mur

Artur Quintana i Font (Barcelona, 1936) és un filòleg català, membre de la Secció filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, del Consello Asesor de l'Aragonés, membre d'honor de l'Academia de l'Aragonés i president d'Iniciativa Cultural de la Franja.

Estudià germanística i romanística a Barcelona i Colònia. Fou lector de català i castellà a Caerdydd/Cardiff i Friburg de Brisgòvia, i professor de català a Heidelberg. Es doctorà a Barcelona amb una tesi sobre el parlar de La Codonyera. Ha publicat un bon nombre de llibres i articles sobre l'aragonès, l'alemany, el castellà, el català i l'occità, i ha fet també bastantes traduccions, majoritàriament de l'alemany.

Artur Quintana
SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

L'extensa i reconeguda obra del doctor Artur Quintana i Font es resumeix, després de 50 anys de treball, en la voluntat de "mostrar –i demostrar– que totes les llengües són igual de vàlides, i això tant si són en un extrem el patuès més execrat i deixat de la mà de Déu o una llengua amb milions de parlants i un poderós exèrcit al darrera, amb totes les gradacions que vulgueu entremig. Totes les llengües, totes, repeteixo, són igual de vàlides. I qui actua com si no ho fossen és perquè és incapaç de sobreposar-se als prejudicis".

Pregunta. *Vós vau nàixer l'any 1936 en un temps de revolta arreu del país. El vostre pare era practicant sanitari de professió i activista polític. Ens podeu parlar d'aquell temps de la vostra infància.*

Resposta. Vaig néixer uns mesos abans d'esclatar la Guerra, de la qual tinc el meu primer record datable, ja que un o dos dies abans d'ocupar els feixistes Barcelona, vam haver de fugir de casa per por a represàlies. I aquest canvi precipitat de casa devia sobtar l'infant que era jo. Després van ser els anys foscos del franquisme.

P. *Va ser el vostre pare qui us inicià en el catalanisme? Què ens podeu dir d'això?*

R. El meu pare, comissari de brigada per Esquerra Republicana, per a evitar que el govern il·legal l'assassinés va haver de passar nou anys a l'exili. Quan va tornar jo tenia dotze anys. Aleshores ell em va ensenyar a ser conscientment català, ensenyant-me tot allò que la cultura oficial espanyola, l'escola sobretot, sempre m'ha negat. I em va dur als minyons escoltes, que era gairebé l'única possibilitat, semiclandestina, fora de casa i del veïnat, de viure en català.

P. *Com van ser els vostres estudis de la llengua i cultura catalana?*

R. Oficialment vaig fer a la Universitat de Barcelona un curs de doctorat, en castellà, sobre gramàtica històrica catalana. El feia n'Antoni M. Badia i Margarit, que més tard seria el director de la meua tesi. Vaig assistir també a algunes de les classes clandestines de literatura i història catalanes que es feien a Barcelona a l'Institut d'Estudis Catalans. A les universitats de Colònia i de Friburg de Brisgòvia anava a molts cursos de romanística, on el català tenia alguna presència. Tot plegat vol dir que els meus estudis de català, i el mateix val per als d'aragonès, tenen una forta dosi autodidacta.

P. *El 1962 us vau casar amb Sigrid Schmidt von der Twer, mestra d'escola, professora de turc. On us vau conèixer? En quines circumstàncies es van desenvolupar els primers anys de vida junts?*

R. Ens vam conèixer a Colònia, on tots dos estudiàvem. Jo tenia vint-i-tres anys, i ella dinou. En casar-nos vam anar a viure a Barcelona. Jo ja havia acabat els estudis i ella els va haver d'interrompre per quatre anys. Vam tenir els fills –xic i xica– molt aviat, als quals cal sumar ara quatre néts. Van ser uns anys difícils canviant sovint de feina i de domicili, a Espanya, Anglaterra i Alemanya, fins que no vam passar a viure definitivament a Espira del Palatinat el 1973

P. *Malgrat viure a l'estranger sempre tornàveu a Barcelona per les vacances, i a partir del 1966 també a la Codonyera, població de la Vall del Mesquí. Ara, des de la vostra jubilació el 2003, viviu a cavall entre Espira i la Codonyera. Què us va motivar a residir a la Codonyera?*

R. Jo volia escriure una tesi de dialectologia catalana i vaig demanar a en Francesc de Borja Moll, gran dia-

lectòleg, coautor amb mossèn Alcover, del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, que em recomanés un parlar per a treballar-hi. Em va dir, i això sempre més m'ha quedat clavat a la memòria: *Anau a Maella que diuen sartane* amb la e tan lleidatanament oberta dels maellans. Tanmateix a Maella no hi coneixia ningú, però sí a la Codonyera, que no cau gaire lluny, i així és com hi vaig anar a parar. I vist des de ja quasi cinquanta anys després, la tria de la Codonyera ha estat, si més no per a la tesi, un encert.

P. *Quins premis ha rebut aquesta tesi? Quan es va publicar per primera vegada?*

R. Vaig defensar la meva tesi, titulada *El parlar de la Codonyera*, a Barcelona l'any 1972 i aquell mateix any li va ser atorgat un premi per part de la Universitat, i el 1973 el Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans. Va trigar tretze anys a publicar-se com a article –un article de 253 pàgines– a la revista *Estudis Romànics* que edita l'Institut. A Catalunya, i no diguem ja a Espanya, va passar quasi del tot desapercebuda –el fet d'haver-se publicat en forma d'article hi ha degut d'influir. A Alemanya va tenir una molt bona ressenya a la revista *Romanistisches Jahrbuch* d'Hamburg.

P. *Vós heu treballat com a bibliotecari a Espira i com a professor de llengua i literatura catalanes a la Universitat de Heidelberg. Durant quans anys vau desenvolupar aquestes feines? Quines experiències significatives ens en podeu comentar?*

R. He treballat vint-i-vuit anys a Espira i uns vint-i-tres a Heidelberg. No són, evidentment, els meus únics anys de treball. Abans hi havien hagut feines a les Universitats de Barcelona, de Caerdydd/Cardiff i Friburg de Brisgòvia, a més d'unes a l'IES masculí de la Laguna, com crec que ja us he mig indicat abans. De la meva activitat com a bibliotecari a Espira recordo especialment la donació d'un facsímil de l'Evangeliari de l'Emperador Enric III a la catedral amb tot de dignataris alemanys i espanyols i jo fent de traductor de l'alemany i del castellà al peu de l'altar major. I amb els meus alumnes dels cursos de Heidelberg vam editar als *Quaderns de la Glera*, una col·lecció aragonesa de llibres en català que dirigia n'Hèctor Moret, *Memòria de la set. Antologia de la nova poesia aragonesa*, que va rebre un premi del Govern d'Aragó. Això és el que em fa més goig de recordar.

P. *També heu compaginat la vida laboral quotidiana amb la redacció de diferents treballs d'investigació i difusió de la llengua i cultura catalanes. Cóm heu pogut fer tants treballs de manera simultània?*

R. Doncs seguint la màxima que sol dir n'Antoni M. Badia Margarit, el meu director de tesi: *Els cansats fan la feina*. Ell, certament, ha dut molt més enllà aquesta actitud que no pas jo.

«Els meus treballs de temàtica franjatina són fets en col·laboració amb aragonesos»

P. *Què us han aportat els estudis sobre comunitats lingüístiques amb situació precària com les de llengües minoritàries d'Aragó i altres regions?*

R. Sobretot mostrar –i demostrar– que totes les llengües són igual de vàlides, i això tant si són en un extrem el patuès més execrat i deixat de la mà de Déu o una llengua amb mitja dotzena de parlants, i en l'altre extrem una llengua carregada d'acadèmics, d'universitats i centres d'estudi, amb milions de parlants i un poderós exèrcit al darrera, amb totes les gradacions que vulgueu entremig. Totes les llengües, totes, repeteixo, són igual de vàlides. I qui actua com si no ho fossen és perquè és incapaç de sobreposar-se als prejudicis. Observar com les llengües poderoses persegueixen les que no ho són m'ha permès, a més, de veure *in vivo* amb quina perfídia els humans manipulen i que fàcils som de manipular.

P. *Les vostres col·laboracions amb institucions, casals catalans dels Països Alemanys i diverses iniciatives lingüístiques són nombroses. Ens podeu fer un petit resum d'aquelles activitats que recordeu de manera especial?*

R. Molt especialment en recordo dues: amb ocasió de la celebració dels Jocs Florals de l'Exili a Tübingen el 1970 –ja érem al tardofranquisme, però encara ens la jugàvem, que molt fàcilment ens podien traure el passaport– vam publicar un opuscle de vuitanta planes, *Informationen über Katalonien*, on presentàvem als alemanys, de forma no gens ortodoxa des del punt de vista espanyol, la cultura catalana. Per a tots els cinc que hi vam participar, dos alemanys i tres catalans, va ser el nostre bateig de foc en l'articulisme, o gairebé. El 2007 se n'ha fet una reedició. De les meves incursions per l'aragonesisme en recordo dues, i molt. D'una en tinc bon record, de l'altre pèsim. Parlem d'aquest darrer: el 1980, al Congrés de Filologia Romànica a Ciutat de Mallorca vaig presentar una comuni-

PRODUCCIÓ BIBLIOGRÀFICA d'ARTUR QUINTANA

Llibres:

La nostra llengua (1984), *El parlar de la Codonyera* (1986), *El català a l'Aragó* (1989), col·laborador dels reculls de literatura popular catalana de l'Aragó *Lo Molinar* (1995-1996) i *Bllat colrat!* (1997), *Epistolari de Desideri Lombarte (1981-1989)* (2002), *La Vall de Balat (Memòries aragoneses 1948-2003)* (2003), *El aragonés residual del Bajo Valle del Mezquín* (2004), *El aragonès nuclear de Nerín y Sercué (Valle de Vio)* (2006), *Xandra. Estudios aragoneses de luenga e literatura* (2007), *El català de la Codonyera* (2012).

Articles:

"El lèxic de la Codonyera" (1977), "Els parlars del Baix Matarranya" (1987), "Die Kodifizierung der neuaragonesischen Schriftsprache" (1990), "La poesia d'Hèctor B. Moret" (1998), "La literatura aragonesa en catalán" (1990), "Encara més capcirs: els parlars orientals de Sarró (Baixa Ribagorça Occidental)" (1993), "Chenesis y desembolicamiento de l'aragonés común" (1999), "Bellas considerazions sobre ro prozeso de normatibización de l'aragonés" (2002), "Manuscrits del Consell de les Paüls (1546-1667)" (1999-2007), "L'aportació dels romanistes alemanys als estudis de lingüística contrastiva del català amb altres llengües" (2009)...

Artur Quintana
SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

cació *L'aragonès comú* que va merèixer una crítica violenta per part d'en Juan A. Frago a qui en Manuel Alvar havia delegat perquè la fes. La comunicació segueix inèdita. Uns anys més tard, en un congrés sobre llengües romàniques petites de la Universitat d'Eichstätt, vaig parlar del recent moviment lingüístico-literari de l'aragonès, treball publicat el 1990 i que probablement és el primer d'una certa extensió sobre el tema en llengua alemanya.

P. *Les publicacions que vós heu coordinat en els molts anys de dedicació i esforç per la difusió de la realitat lingüística i literària, oral i escrita, del nostre català de l'Aragó són considerables. A la Franja sou un referent ineludible, que en penseu d'això?*

R. Penso que vaig tenir sort. Quan vaig venir a l'Aragó era tant el que estava per fer de la llengua i la literatura catalanes, que podies triar temes d'investigació a cor què vols, cor què desitges, i així era fàcil de ser-ne el primer. Si mireu molts dels meus treballs de temàtica franjatina veureu que sovint són fets en col·laboració amb aragonesos, no pas per a justificar la meua condició de no-aragonès –benvinguts sien tots els no-aragonesos que treballen sobre les nostres tres llengües–, sinó confiant que el treball en comú els fos un estímul per a seguir investigant pel seu compte –i així ha estat en prou de casos, crec.

P. *Penseu que sou diana de molts atacs a la nostra llengua i cultura per part de qui posa impediments al desenvolupament de la nostra cultura de llengua?*

R. Ho visc sovint, i és natural, perquè si tenim en compte que les estadístiques calculen en un setanta per cent l'anticatalanisme a l'Aragó, i a Espanya en general –percentatge que segurament va pujant darrerament acceleradament–, comprendreu que algú vist com a referent ineludible –el qualificatiu és vostre– d'aquest patrimoni aragonès que és la llengua catalana, és inevitable que sia diana d'aquest setanta i més per cent de gent que vol destruir aquest patrimoni, per més aragonès que sia.

«És ben sabut que si una causa justa t'entusiasma l'energia ja ve sola»

P. *És admirable la capacitat de lluita i militància lingüística que ens mostreu cada cop que els mitjans de comunicació ataquen el nostre patrimoni lingüístic: vós sempre teniu el discurs preparat per manifestar l'oposició frontal cap a aquestos atacs. No us cansa?*

R. No gens. La lluita és un estímul, encara que això puga sonar *joseantoniano*. Això sí, els atacs poden arribar a provocar fàstic, però llavors, com els romans: vomito i segueixo lluitant.

P. *Recordeu a quantes institucions pertanyeu?*

R. Quasi no us ho sabria dir, però en tot cas a totes les de la Franja d'estudi, foment i defensa de la llengua catalana i a moltes de les que ho fan amb l'aragonès. I a cap de les que els van en contra.

P. *Les vostres publicacions són amplies i variades; no obstant això sou capaç d'emprendre amb il·lusió la reedició de la tesi que ara ha publicat Gara d'Edizions amb el títol:* El català de la Codonyera, (Terol, Aragó) *i, pel que sabem, amb hores de feina per tal de revisar i millorar la primera edició. D'on traieu tanta energia? Què ens podeu dir del resultat final amb el llibre a les mans?*

R. És ben sabut que si una causa justa t'entusiasma l'energia ja ve sola. I ajudar a salvar la llengua catalana de la Codonyera, encara que només siga amb dues-centes setanta pàgines d'escriptura, és una causa justa. Això per a la primera pregunta, i per a la segona em limitaré a dir-vos, amb tota la immodèstia que calga, que crec que l'hem encertada del tot en canviar el títol de la primera edició –El parlar de la Codonyera–per l'actual: *El català de la Codonyera*.

P. *Ja coneixem el panorama polític sobre la Llei de Llengües i el tractament a la nostra cultura, però, davant d'aquest panorama, quins consells ens doneu?*

R. Els que em tracteu sabeu que solc parlar d'esperança, desesperançat –la frase és de n'Espriu, si no vaig errat. I evidentment *La lutte continue*, que deien els del maig del 68, o *No mos faran callar* que canten Los Draps.

Per acabar, volem donar-vos les gràcies per l'exemple que doneu de persona que ha dedicat gran part de la vida a la investigació i difusió de la nostra llengua i cultura.

Mor Carmen Angás, escriptora i lluitadora social

// Javier Ortega

Carmen Angás Baches, escriptora i lluitadora social, va morir el passat 11 de desembre a Saragossa als 77 anys, després d'una llarga i dolorosa malaltia. Estava casada amb el favarenc José Bada Panillo, filòsof, professor, escriptor, articulista, col·laborador d'aquesta revista, ex conseller de Cultura i gran defensor de la normalització del català a la zona de la Franja. Carmen tenia tres germans i nombrosos nebots, entre altra família. La missa funeral es va celebrar al dia següent, 12 de desembre, a Candasnos (Saragossa), el seu estimat poble natal al qual sempre es va mantenir molt unida.

Des de bastant jove, el seu compromís social la va portar a militar al PSA, després al PSOE i la UGT. A més a més, Carmen Angás va ser una de les fundadores de l'Associació de Veïns del Casc Vell de Saragossa. Professionalment, Angás va treballar com a funcionària del departament d'Agricultura del Govern d'Aragó i, després de la seva jubilació, va iniciar una fructífera trajectòria com a escriptora.

Va publicar almenys tres llibres i alguns dels seus relats van ser premiats per Ibercaja, la Diputació Provincial de Valladolid, UDP-Caja Madrid, Sed Rioja, l'Ajuntament de Saragossa, l'Associació de Dones del Picarral, i altres van ser publicats com a finalista en obres col·lectives de la Fundació de Drets Civils (Ministeri de Treball i Assumptes Socials) i de la Casa de les Cultures de Saragossa.

El 2005 va publicar *Los años del silencio* (Amarga Memòria), una novel·la curta que narra la història real d'una família de camperols de Terol en constant exili després de la guerra civil.

A Prames va publicar dues obres: *Las margaritas no son inocentes* (2007), un recull de relats on les protagonistes són les dones, i *Mas cuentos como la vida misma* (2012).

Assegurava que escrivia sobre el món interior i els sentiments. Els seus relats, escrits amb un llenguatge senzill i sobre temes que coneixia, són una visió intimista, carregada de vivències i de records. "M'interessa la bondat de les persones. Escric d'oïda, el que em surt amb sinceritat i senzillesa. Són relats basats en coses quotidianes, que li succeeixen a dones normals, són un mostrari de vides", va afirmar en una ocasió.

Sempre va conservar intactes les seves arrels i el seu amor a Candasnos, al cor dels Monegres. Carmen Angás i José Bada van ser els promotors de l'escultura "La aguadora", una monumental obra en bronze d'Isabel Queralt Solari, que inicialment havia d'instal·lar-se al costat de l'anomenada Balsa Buena de Candasnos, de la qual tradicionalment s'havia proveït el poble d'aigua per beure.

Al final, davant el desinterès i la desídia dels responsables d'aquest ajuntament, ne van fer donació de l'escultura a l'Associació de Veïns "Joan de Lanuza" del barri de San Pablo de Saragossa, molt prop del seu domicili. L'any passat (2011), coincidint amb la celebració del Dia Mundial de l'Aigua, la van col·locar al parc d'aquest barri, prop de la ribera de l'Ebre, al lloc on històricament els aiguaders treien l'aigua del riu per a la venda posterior per la ciutat.

Va ser una persona molt estimada, tant en el seu entorn social i laboral saragossà com a la seua vila natal, on tingué un enterro molt emotiu i multitudinari.

Carmen Angás
EL PERIÓDICO DE ARAGÓN

TOT ENSENYANT LES DENTS

Atzar // Ramon Sistac

"*Amarrado al duro banco / de una galera turquesa/ ambas manos en el remo / ambos ojos en la tierra*". No tinc millor pensada que recórrer als versos de Luis de Góngora que em van ensenyar de petit a escola –aquella escola que agrada tant al ministre Wert– per tal de descriure com em sento en el moment present. L'interventor del tren "ràpid" que em mena de Lleida a Barcelona ens acaba de comunicar als passatgers que, per problemes a la catenària (sona a excusa de mal pagador), no té ni repistolera idea de quan arribarem a la Ciutat Comtal. El meu més que evident desesper –com el de la resta dels viatgers–, tot i que de fet no tinc cap pressa (ara és vespre i no tinc feina fins demà al matí) ve donat bàsicament pel fet que la màquina es rebel·la contra l'ordre constituït, i això ens causa a tots un gran desassossec. Vivim en la ficció que ho tenim tot controlat, i qualsevol imprevist ens deixa orfes i desarmats com a pollets remullats. Es diga tren que es retarda, ordinador que "es penja" o crisi econòmica mundial. Hem perdut la capacitat de reaccionar davant els capricis de l'atzar, i això ens fa sentir febles, indefensos i vulnerables. Tot i això, també haig de dir que tinc motius més objectius i immediats per a estar neguitós: si arribo massa tard a destí ho trobaré tot tancat i no podré sopar, i a hores d'ara ja tinc una gana que m'atova. El tren, a més, no porta cafeteria i els companys de vagó pareixen vells i corretjosos...

Ben pensat, qualsevol situació negativa pot ser interpretada en positiu, almenys per part dels optimistes compulsius com jo. Feia dies que els codirectors de la revista em perseguien perquè encara no havia lliurat l'article del mes, i no trobava ni ocasió i temps per a acabar-lo. I no estava, just és reconèixer-ho, gens inspirat... I, ara que el tren torna a arrencar, potser és el moment de dir bona nit i tapa't amb uns altres versos, ara de l'admirat Quico Pi de la Serra: "*Ja veieu com és de fàcil / del no-res fer una cançó*".

Avancem amb el català

// Lluís Roig

Al pati i a les Cotxeres del Palau Robert de Barcelona, al 107 del Passeig de Gràcia, s'estenen els panells de l'exposició *Avancem amb el català*. L'exposició convida a fer un recorregut per les principals campanyes institucionals que han marcat la recuperació del català durant aquests anys. També mostra la valuosa participació de la societat civil per fer del català una llengua apta per viure en totes les situacions. "La mostra, organitzada pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i comissariada per la filòloga i experta en planificació lingüística Farners Llinàs, vol narrar el procés de normalització del català dels darrers 30 anys com un exemple reeixit de superació de les dificultats. El fil conductor és el material gràfic i multimèdia de les grans campanyes de foment de l'ús, situades en el seu context social i històric." L'exposició mostra les icones de les diferents campanyes que s'han portat a terme al llarg d'aquests anys per promocionar l'ús del català, com "El català depèn de vostè", "Tu ets mestre", "Dóna corda al català" i "Encomana el català", entre d'altres.

Es podrà visitar del 29 de novembre al 8 de gener a Barcelona i després itinerarà per diverses poblacions catalanes i de fora del país.

A les 19 hores del passat 28 de desembre, amb la Sala de Cotxeres del Palau Robert plena de gom a gom –tantes persones segudes com dempeus– tingué lloc l'acte de presentació de l'exposició. Val a dir que l'acte va estar tant commemoratiu dels 30 anys de treballs per la llengua, com reivindicatiu del passat i del futur. Parlà en primer lloc la comissària de l'exposició Farners Llinàs explicant l'abast de la mostra des de l'any 1982, amb la campanya de la Norma, fins avui. Després intervingué la directora general de Política Lingüística, Yvonne Griley, la qual va fer esment de les primeres estructures per a la normalització lingüística del català, dels mitjans de comunicació i del procés recorregut de la llengua i la cultura com a instruments de cohesió social, agraint les diferents col·laboracions per a portar a terme la mostra. També va intervenir Lluís Juste de Nin, creador de la Norma –la nena de dotze anys que dialogava amb tota mena de persones invitant-les a fer servir el català, protagonista de nombroses historietes gràfiques publicades als diaris de l'època, amb guió d'Avel·lí Artís, "Tísner".

Es va projectar un audiovisual que fa un recorregut per les principals campanyes mitjançant el fil conductor de diversos testimonis: Jordi Pujol, Lluís Juste de Nin, Núria Feliu, Miquel Calçada i Els Amics de les Arts.

Com a invitat especial, el Sr. Jordi Pujol prengué la paraula i parlà de l'ampli ventall d'experiències i sentiments de la seua llarga carrera política amb relació als temes de la llengua. Tancà l'acte el conseller de Cultura, Ferran Mascarell, fent un detallat repàs històric i polític del procés de recuperació i normalització del català.

DONES

Teresa Pàmies (1919 Balaguer-Granada 2012) // M. Llop

Filla del dirigent marxista Tomàs Pàmies, és una dona dedicada a la política i a l'escriptura. Es casà amb Gregorio López Raimundo, secretari general del PSUC; és mare de l'escriptor Sergi Pàmies. L'any 1937 participà activament en la direcció de les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya (JSUC), també en la creació de l'Aliança Nacional de la Dona Jove, en el butlletí *Juliol*. Acabada la Guerra Civil Espanyola s'exilià a França, Cuba, Mèxic... Estudià periodisme a la Universitat Femenina de Mèxic. El 1947 marxà a Belgrad on treballà a la ràdio, després a Ràdio Praga (redactora de emissions en castellà i en català). Des de l'exili col·laborà amb les revistes catalanes *Serra d'Or* i *Oriflama*. El 1971 tornà a Catalunya i es dedicà a la literatura. També ha col·laborat amb diferents mitjans de comunicació: *Avui*, a la revista *Presència*, a *Catalunya Ràdio*... Articles seus es poden trobar a *Opinions de dona* (1983), *La vida amb cançó*, *Cròniques radiofòniques* (1999). El 1970 va rebre el premi Josep Pla amb l'obre *Testament a Praga* (escrita amb el seu pare). La Generalitat de Catalunya li va concedir la Creu de Sant Jordi, el 1984; el 1997 va rebre la Medalla d'Honor de Barcelona; el 2001 el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i el 2006, el premi Manuel Vázquez Montalbán de Periodisme. Les seues obres tenen un fons autobiogràfic.

Dones en solfa

// Antoni Bengochea

El gran Herbert Von Karajan ja ho va deixat ben clar: "el lloc de les dones no és a l'orquestra, és a la cuina". Efectivament l'orquestra no ha estat el lloc de les dones en l'àmbit de la música clàssica. On ha estat aquest lloc? On han estat les dones en solfa? Doncs a tot arreu: a la cuina, a les solanes, a les narracions, a les festes, al cant, al treball, a la dansa, als llavadors, als jocs, o a les faldetes amb los xiquets menuts, a missa…

Amostrar el lloc de les dones a la música i cultura tradicional és l'objectiu principal d'aquest darrer espectacle de La Chaminera, que s'ha presentat a cinc centres cívics saragossans durant novembre i desembre de 2012.

D'una manera espontània i desimbolta, amb bastant humor i amb puntades d'ironia, no exempta de melangiosa dolçor, el duet format per Ángel Vergara i Mª José (Toche) Menal fan un repàs (en tota la seua expressió polisèmica) al cicle vital de la dona a la societat tradicional (i no tan tradicional).

El cicle s'obre i es tanca amb les cançons de bressol que els netets escolten i les iaies canten. Entremig tot un món: els jocs infantils (amb els papers ben diferenciats segons el sexe), les cançons de rogle o de taula, romanços de fadrins i fadrines, rondes, rondalles i jotes rondadores, albades, cançons d'amor, balls i festes, cançons de treball, xerraduries de matrimonis banyuts (amb inevitables presències de capellans), casaments interessats, dots, tasques casolanes i maltractaments. També ixen dones per a vestir sants o les rebutjades bruixes (moltes vegades amb una saviesa prohibida, precedent de l'actual homeopatia).

Una vegada més, aquest erudit duo de música i folklore popular ha encertat la diana. I l'ha encertada perquè fa de l'equilibri entre moltes dualitats una autèntica marca de la casa. Primerament l'equilibri entre música (protagonista Ángel) i contingut (protagonista Toche), però també entre rigor (investigació) i espontaneïtat; unitat i varietat; diversió i "charme". Els comentaris verbals són tan sobris com contundents. Però l'equilibri es torna a la vegada justícia amb la presència sobre l'escenari de quatre músiques col·laboradores que canten, ballen i toquen un claper de variats instruments formant una imatge insòlita entre tants cantants i grups pop, folks i rock amb aclaparador predomini de músics mascles.

Representació de l'espectacle a Casetas (Saragossa)
LA CHAMINERA

Digne de lloança és, una vegada més, el repartiment geogràfic de les peces triades, que abasten gran part de les comarques aragoneses, així com la presència de les tres llengües del país (amb els noms encara oficials) en concordança amb el nombre dels seus parlants. La música franjolina va estar representada per peces de la Llitera, el Baix Cinca (incloent Mequinensa), i l'Alt i el Baix Matarranya.

Dels aproximadament vint instruments que es presenten, cal destacar el flabiol, viola de roda, requint, flautes (especialment la travessera), llaüts, guitarrons, acordió, dolçaina i variada percussió.

L'espectacle compta també amb un reforç fotogràfic que il·lustra i no desconcentra, i el ritme de tot (com dirien els grecs antics: la fluïdesa) és tan precís com flexible, transportant l'espectador de l'acarcanyada a la reflexió; de la diversió a la llagrimeta. Realment forma part, com m'agrada dir a mi, d'aquesta minoria d'espectacles que són realment per a tots el públics, perquè, ni és banal, ni molt menys pretensiós. Esperem que La Chaminera segueixi convidant-nos de tant en tant a acostar-nos a la seua llar, a la vora del foc de la cultura (tradicional o no) i que el seu terapèutic fum s'escampi pels quatre vents, per a fer-nos oblidar (encara que sigui per uns moments) les continues agressions a l'educació i a la cultura, tan pròpies d'aquests temps i d'aquestes "mores".

Imatges d'arxiu que surten com a rerefons de l'espectacle
LA CHAMINERA

Presentat un llibre sobre l'Estudi de Filologia d'Aragó

// MÀRIO SASOT

Ahir dimarts, 4 de desembre a la tarda, es presentà a la biblioteca de la Diputació de Saragossa, al Palau de Sástago, el llibre *El Estudio de Filología de Aragón en la Diputación de Zaragoza* (1915-1941), publicat per Aladrada Edicions amb el suport de Prensas Universitarias de Zaragoza y la Diputació de Saragossa.

L'estudi i edició d'aquest llibre ha estat realitzat pe la doctora María Pilar Benítez Marco, filòloga especialitzada en l'aragonès i professora d'Institut.

El treball indaga, amb profunditat i rigor, envers el diferents avatars que va passar aquest Estudi Filològic d'Aragó, dins i fora de la institució on es va crear, la Diputació saragossana.

"L'EFA va ser un intent, seriós i perllongat, per crear un Institut d'Estudis Aragonesos, en la línia de l'Institut d'Estudis Catalans, per a sistematitzar un recull de veus aragoneses en tot el nostre territori, impulsat per Juan Moneva Puyol, el qual va crear i organitzar un important equip d'alumnes col·laboradors i secretaris que confeccionaven fitxes, on es trobava, entre altres, la insigne filòloga Maria Moliner" –explicà Pilar Benítez durant l'acte de presentació del llibre."

Conberta del llibre

"Malgrat la seua visió conservadora del món i de la seua idea transversal de les parles aragoneses ("tot lo que es parla a l'Aragó és aragonès" –deia ell en català), Juan Moneva va tindre l'enorme mèrit de perseverar en la seua idea de fer un diccionari aragonès , i mantenir-la davant dels diferents esdeveniments polítics que va haver de patir: la dictadura de Primo de Rivera, la guerra civil, el franquisme, etc., amb la visió de crear , a llarg termini, un Centre d'Estudis Aragoneses que abastés altres disciplines com la història, la ciència, el dret, etc."–afegí Benítez.

El patrimoni aragonès, a examen

// MARIÀ ÀLVAREZ

La revista de cultura crítica aragonesa *Crisis* organitzà, com acte previ a la publicació del seu segon número, una taula redona al pati d'entrada del teatre Principal de Saragossa sobre el patrimoni aragonès, on hi participaren com a ponents la historiadora Belén Boloqui, els arquitectes Jose María Valero i Carlos Bitrián, aquest últim president de l'associació de defensa del patrimoni APUDEPA, i el periodista i escriptor Juan Domínguez Lasierra, que actuà com a moderador. Amb un hall del Teatre Principal sense cap cadira buida, ple d'experts i amics de l'art, la cultura i el patrimoni, els ponents i rellevants responsables de patrimoni en alguna època de la DGA, com Antonio Mostalac, a l'hora de la intervenció del públic, es parlà, entre altres coses de com amb el recent model d'urbanisme relacionat amb la bombolla immobiliària s'ha perdut gran part del patrimoni urbà de les ciutats, També es parlà de la història antiga i recent, de reivindicacions populars, d'anècdotes de pèrdua de patrimoni cultural i artístic i de les xifres que suposen aquestes xifres, temes que provocaren estimulants confrontacions dialèctiques i artístiques.

EUGENIO MATEO

La revista *Crisis*, amb un any d'antiguitat des que es va crear, està impulsada per un grup de persones del món de l'art i la cultura saragossanes i, entre altres temes, també tracta el tema de les llengües d'Aragó. Dins del seu consell de redacció està el franjolí Màrio Sasot.

A part de la taula redona sobre Patrimoni celebrada al teatre Principal el passat 4 de desembre i altres informacions d'interès, el número 2, que sortirà al gener, tracta el tema monogràfic de l'oci, en totes les seues expressions.

SANTIAGO FUMAZ CAZCARRA, RETRATISTA

Un segle d'imatges de la vida rural, de Fonz a Lleida

// Javier Ortega

Santiago Fumaz (Fonz, 1912, 2-12-2012), va dedicar bona part dels seus cent anys a captar amb la seua càmera la vida i els costums de la província d'Osca i part de les de Saragossa i Lleida. La seva trajectòria està recollida en el llibre *La vida en un minuto. Biografía de Santiago Fumaz Cazcarra, el retratista de Fonz*, escrit per Estela Puyuelo i José Luis Pano i editat pel Centre d'Estudis de Montsó.

Fumaz era peó de paleta com el seu pare i els seus dos germans, fins que als 16 anys va caure d'una bastida i es va quedar coix. Després va exercir de sabater i barber fins que el 1938, es va comprar una càmera de fotos a Lleida, va començar el seu camí com a fotògraf ambulant.

En els primers anys anava amb càmeres anomenades "del minut" de les que encara en conservava dos. Les fotos es feien directament sobre el paper de manera que no queden negatius.

Amb un carro i una cavalleria va començar a recórrer tota la província d'Osca i els pobles veïns de les províncies de Saragossa i Lleida, de festa en festa, retratant la gent dels llocs i els diversos esdeveniments quotidians.

Van ser quatre dècades de treball com a fotògraf i va arribar a formar un gran arxiu del qual es conserven més de 30.000 negatius, que en suport digital estan dipositats a la Fonoteca de la Diputació d'Osca i formen part del projecte Memoria Gráfica del Alto Aragón.

La majoria daten dels anys 50, els més antics, època en què Fumaz ja va comprar càmeres amb negatiu de 35 mm, I de la dècada dels 70, els negatius més actuals.

Es tracta de l'antropologia visual de la província d'Osca des de la postguerra fins a l'arribada de la democràcia. Santiago Fumaz retrata els paisatges naturals, urbans i humans de l'Alt Aragó: les fires, festes, orquestres, balls, rondes, romeries, casaments, comunions, processons, esdeveniments socials i lúdics, esportius, curses de braus, soldats i molts retrats de gent anònima. També va fotografiar Franco quan va inaugurar l'embassament de Canelles.

Santiago Fumaz

Diuen que quan es va retirar, en els anys 80, havia gastat set cotxes. Era generós i molt popular i estimat. L'estiu passat amb motiu d'arribar a centenari el poble li va retre un homenatge i l'Ajuntament li va entregar una placa commemorativa.

Els seus veïns li van donar l'últim adéu a la planta baixa de casa, on Santiago Fumaz va crear una exposició permanent amb algunes de les seves velles càmeres i part de les seves fotografies, el seu millor testament i llegat.

NO SOM D'EIXE MÓN

Llengua, país (i píndoles a la xarxa) // Francesc Ricart

No ho tornaré a fer. Els qui venim d'allò que en diuen de tradició cristiana som proclius a tenir mala consciència d'accions o omissions que contravenen el camí recte. Això vaig manifestar l'altre dia pel *facebook*: em penedia d'haver mirat el vídeo d'un programa d'una cadena inconfessable de televisió, "El gato al agua", on un senyor amb inicials H i C que s'atorgava no vull saber quina representació es lamentava que a l'Aragó es farien coses pel català pagades amb els diners dels contribuents. El tal H i C se'n feia creus. Els tertulians li seguien el joc i se'n fotien.

És descoratjador, a les Illes, al País Valencià i al Principat es mobilitzen per l'agressió creixent contra la llengua a l'escola i a la Franja el temps passa amb placidesa, com si a nosaltres no ens toquessen prou el crostó amb la situació que vivim. Hi ha gent que diem que la llengua és un component decisiu d'una col·lectivitat i que, en conseqüència, una societat (un país, una nació) sovint ha crescut i ha adquirit carta de naturalesa amb la llengua. És lògica i necessària, doncs, la reacció contundent davant la proposta de Llei orgànica del PP i l'infaust ministre Wert, perquè atempta contra un sistema educatiu que té en la llengua pròpia de Catalunya la base de l'escola i perquè, ras i curt, si toquen la llengua de l'escola, estan tocant la cohesió social i atempten contra el país. Fixem-nos si no és transcendent el paper de la llengua.

Mentre, a la Franja, petits com som, la reivindicació per la llengua del país ens ve gran i ho veiem de lluny. I mira que el català a les nostres comarques és molt fràgil, tant que en una generació hi pot desaparèixer. D'ací que tot allò que li passa a la llengua catalana on sigui de l'àmbit lingüístic ens ha de preocupar perquè ens afecta. Aquest punt, perdoneu les associacions culturals, però és del tot clau: o ens considerem partícips d'aquesta comunitat i treballem en la mateixa direcció, i amb tantes coincidències i interessos comuns com sapiguem trobar, o bé ens aboquem a esdevenir un territori sense substància perquè, en perdre la llengua, què serem? Per això s'ha reaccionat amb tanta contundència a Catalunya, perquè tocant-hi la llengua, s'entén clarament que es vol torpedinar la línia de flotació del país, de la nació catalana.

El Govern d'Aragó, com és conegut, ens té ben limitats i redueixen al mínim dels mínims la qüestió lingüística de la Franja i no passa res; per entendre'ns: no s'ho creuen i entre llei no desplegada i llei del PP per publicar ens trobarem a l'avantsala de la desaparició perquè per a ells no som sinó un apèndix, una anècdota sociolingüística que afecta poc més de 40.000 persones. Ja em dispensareu el pessimisme que arrossego, però fa dies que només rebem pertot arreu i no puc fer com si plogués... I a sobre et pots trobar per la xarxa amb vídeos on ix el senyor d'aquelles inicials en aquell programa d'aquella cadena de televisió: funest.

La Franja apareix com a tal al *The Guardian*

// Hugo Sorolla

El passat dissabte 24 de novembre, *The Guardian*, un dels diaris més llegits al Regne Unit i el cinquè més visitat de tot el món a internet, va fer una referència a la Franja de Ponent. Concretament, va ser a la pàgina 3 del seu suplement *Travel*, on la seua col·laboradora Sally Davies signava el reportatge "Catalonia hotels: five new places to stay in and near Barcelona" (Hotels de Catalunya: cinc nous llocs per allotjar-se i a prop de Barcelona). Podeu llegir-lo aquí: http://www.guardian.co.uk/travel/2012/nov/23/new-hotels-barcelona-catalonia-spain.

Doncs bé: una de les recomanacions és l'hotel "Consolación" de Mont-roig. I, primer de tot, l'autora del reportatge diu el següent: "Not, strictly speaking, in Catalonia, but in the Catalan-speaking border area of Aragón known as the Franja de Ponent". ("No és, estrictament parlant, a Catalunya, però és a la zona fronterera de parla catalana de l'Aragó coneguda com la Franja de Ponent"). I tot seguit explica les característiques de l'establiment, que considera "una delícia arquitectònica" i de la zona ("the Matarranya region"). Certament, ho té més clar *The Guardian* que Aragón TV.

L'article al web de *The Guardian*

U2

Notes sobre el viatger Jan Potocki // Esteve Betrià

Jan Potocki (1761-1815) va ser un viatger i escriptor polonès que, a la manera del seu coetani barceloní Domènec Badia i Leblich (1766-1818) –l'espia, arabista i escriptor més conegut amb el nom d'Alí Bei, l'Abbassí– va recórrer, entre altres territoris i a finals del segle XVIII i principis del XIX, el nord d'Àfrica, l'Europa meridional i l'Imperi otomà. Tots dos foren inquiets viatgers romàntics (o, si es vol, preromàntics) que emparen la llengua francesa per descriure bona part dels seus itineraris viatgers; així, en la mateixa època –1813 i 1814– publicaren en la mateixa ciutat, París, les seues obres més conegudes: *Manuscrit trouvé à Saragosse*, el polonès, i *Voyages d'Ali Bey el Abbasi en Afrique et en Asie pendant les années 1803, 1804, 1805, 1806 et 1807*, el català.

Però no és dels paral·lelismes biogràfics i bibliogràfics d'aquests dos aventurers del que vull parlar, sinó de la presència de l'Aragó en l'obra de Jan Potocki, una esporàdica presència limitada a esmentar en el títol la capital d'Aragó, Saragossa, i, en les primeres pàgines, el nom de la vila de Mequinensa quan es descriu com anaven vestides dues bellíssimes germanes morisques d'origen andalusí, Emina i Zibedea: "Les dues dames [...] s'havien mudat amb un gust extravagant (o almenys m'ho va semblar) però que és corrent a diverses ciutats de Barbària [sic...] Us diré com és aquella moda: pròpiament només consistia en una camisa i un cosset. La camisa era de tela fins a la cintura, però més avall era d'una gasa de Mequinensa, una mena de tela que seria transparent si unes cintes amples, barrejades amb el teixit, no la fessin més pròpia per dissimular uns encisos que milloren quan s'han d'endevinar". Això ho trobem (pàgina 24) –i jo ho he pogut llegir tot seguint una pista facilitada per la mequinensana Maria Pilar Febas– en la traducció catalana d'Helena Jürgens del *Manuscrit trobat a Saragossa* (Barcelona: Editorial Laertes, 1985). Aquesta edició està encapçalada per un pròleg de Joan Perucho, molt interessat per aquesta obra de Potocki, com no podia ser d'una altra manera atès que es tracta d'una mostra excel·lent de literatura fantàstica, romàntica i amb vampirs i altres éssers fantasmagòrics; i per la biografia d'un audaç noble polonès, que s'inicia amb la curiositat científica i l'erudició llibresca pròpies de la Il·lustració i finalitza amb el romanticisme autodestructiu, una evolució vital que havia de resultar molt atractiva per a Joan Perucho.

L'acció de l'obra –pròdiga en prodigis i fantasies diverses– es desenvolupa bàsicament en una pintoresca Sierra Morena dels inicis del segle XVIII i té com a personatges principals –a més de l'hipotètic narrador protagonista Alfons von Worden– princeses mores, gitanos andalusos, bandolers del sud d'Itàlia i tot un seguit de tenebrosos personatges, amb malèfiques històries emmarcades dins d'altres històries que es ramifiquen i entremesclen de tal manera que en ocasions fa difícil seguir-ne el fil narratiu.

Ah! I sobre tallers tèxtils productors de gases transparents a la Mequinensa del segle XVIII no hem sabut trobar cap referència enlloc; entenem, benvolguda Maria Pilar, que es tracta d'una citació anecdòtica i difusa.

NOVA LLEI DE LLENGÜES SENSE POSSIBILITAT DE CONSENS NI SENSIBILITAT CAP A LA DIVERSITAT LINGÜÍSTICA D'ARAGÓ

Les Corts rebutgen dues esmenes de CHA i IU que consideren que el nou projecte no té "suport filològic"

// RAMON MUR

Les Corts d'Aragó tramitaran l'expedient per a l'aprovació d'una nova llei de Llengües sense cap possibilitat d'aconseguir consens polític entre els grups que donen suport al Govern (PP i PAR) i els de l'oposició (PSOE, CHA i IU). El projecte de Llei d'ús, protecció i promoció de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies d'Aragó va ser admès a tràmit pel ple de les Corts el passat 13 de desembre després de rebutjar les dues esmenes a la totalitat del projecte presentades per Chunta Aragonesista (CHA) i Esquerra Unida (IU). CHA demanava la devolució del text a l'Executiu a la qual cosa es van oposar PP i PAR. Mentre, IU oferia, a més, un text alternatiu en què s'inclou el reconeixement de la cooficialitat del català a la comunitat autònoma, motiu pel qual el PSOE es va sumar, en aquest cas, als vots en contra dels dos partits del centre-dreta.

El projecte de Llei, presentat en el ple per la consellera d'Educació, Dolors Serrat, no té "suport filològic" segons el parer dels grups de l'oposició i suposa la "mort" a Aragó dels dos protagonistes d'aquest assumpte: l'aragonès i el català, Serrat va fer una defensa del seu projecte insípida i gairebé lacònica, com a clara demostració de l'escassa o nul·la sensibilitat existent en aquesta matèria entre la classe política aragonesa. La presidenta de l'Executiu, Luisa Fernanda Rudi, no va poder seguir el debat lingüístic perquè no va assistir a la sessió plenària. Però tots els membres del seu gabinet, menys dos, que havien estat presents en el debat precedent sobre urbanisme, es van absentar de la sala només enunciar el president de la Cambra, José Ángel Biel, el següent punt de l'ordre del dia relatiu al projecte de nova llei de Llengües. Parlamentaris del PSOE i, sobretot PP, van abandonar també l'hemicicle. Especialment cridanera va ser l'absència d'Alfredo Boné, portaveu del PAR, catalanoparlant de naixement, natural de la Torre del Compte (Matarranya), que es va incorporar a la sessió quan ja la intervenció de la seva companya Maria Herrero estava a punt de concloure.

Una imatge de ple de les Corts del 13 de desembre de 2013.
CORTES DE ARAGÓN

Una mort anunciada

Els diputats del PP van aplaudir les intervencions de la consellera Serrat i del seu portaveu en la matèria, María José Ferrando, però el cert és que ni a una ni a altra van prestar la deguda atenció. Bastants diputats populars es van absentar i entre els que es van quedar algunes actituds van ser sorprenents. Com la del parlamentari per Osca, Antonio Torres, qui mentre parlava Ferrando es va situar a pocs metres, inclinat sobre el taulell del Govern, de conversa amb un conseller i donant l'esquena a la intervinent.

La situació lingüística d'Aragó desperta escassa o nul·la sensibilitat entre els polítics aragonesos. Maria Herrero (PAR) va afirmar que "aquesta nova llei és la història d'una mort anunciada", al que Fernando Barrena (IU) va contestar que "aquí es mata els dos protagonistes d'aquesta mort anunciada que són l'aragonès i el català". Herrero va reconèixer que el tema lingüístic és a Aragó "un problema complex de difícil solució i mal resolt per culpa de tots i va pronosticar poques esperances que es puguin assolir acords en el tràmit parlamentari del nou projecte". A més, la diputada aragonesista va preguntar als que defensen el català d'Aragó "per què defensen tesis catalanistes", sense tenir en compte que molts aragonesos defensen el català i no cap mena de tesi catalanista.

La diputada de CHA Nieves Ibeas va acusar els dos partits que donen suport al Govern autònom de "haver trencat el consens que va existir durant diverses legislatures a la Cambra sobre l'existència de tres llengües a Aragó: castellà, català i aragonès". Ibeas recordà la declaració d'Alcaldes a Mequinensa, l'any 1984, que reconeixia explícitament el català "com a llengua pròpia". No obstant això, la diputada chuntista ha assenyalat el gir que s'ha produït a partir del 2007, amb l'aprovació del nou Estatut, i es va preguntar en veu alta: "Per què el PAR ha canviat d'opinió". Segons Nieves Ibeas, el de l'aprovació del projecte lingüístic del PP-PAR, va ser "un dia trist per a Aragó" perquè no s'ha emprès amb "responsabilitat" la defensa del patrimoni cultural aragonès, Ibeas, que va utilitzar l'aragonès en dos moments de les seves altres tantes intervencions davant la Cambra, va afirmar que "aquesta llengua tan antiga i en trànsit de desaparèixer, no la volem defensar com un tresor tancat en una urna, sinó del que es tracta és de defensar els drets dels aragonesos que parlen tant en aragonès com en català ".

Les paraules d'Ibeas van ser rubricades pels aplaudiments de l'exalcaldessa de Calaceit, Teresa Lombarte, present a la llotja de convidats, el que li va valer l'educada, això sí, amonestació d'una jove agent de seguretat de la Cambra. Al costat de Teresa Lombarte, van assistir al ple, en representació d'ASCUMA, Artur Quintana, Sigrid Schmidt von der Twer i Ramon Mur, convidats pel grup d'IU. El diputat per Terol, Luis Ángel Romero, exalcalde d'Andorra, va saludar l'Associació Cultural del Matarranya després de la conclusió del debat.

Presentació de l'edició **definitiva**

EDICIONS DE 1984

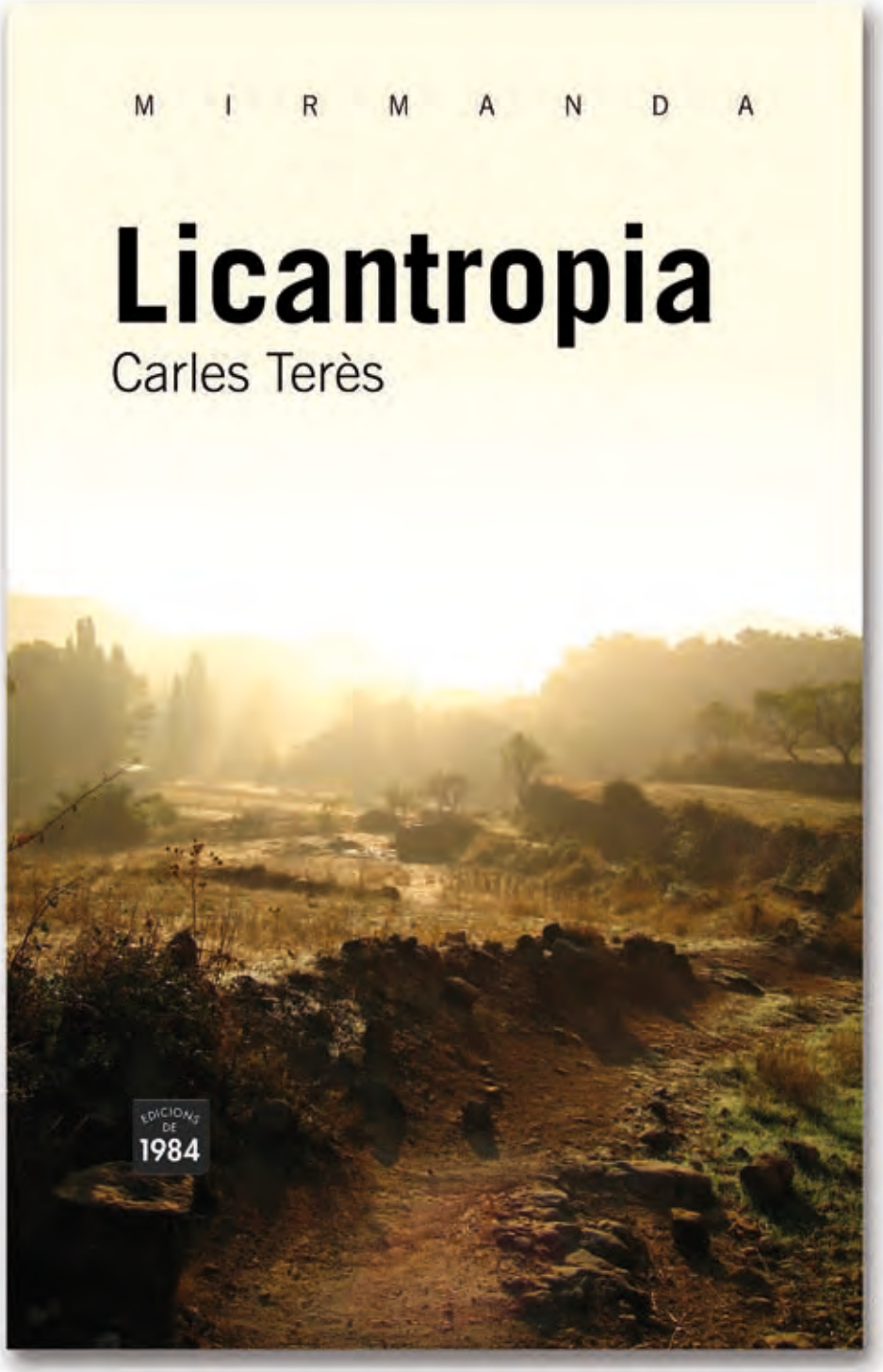

L'hivern de 1759,
mossèn Magí fa nit
en un mas allunyat
de tot i de tothom,
d'una dignitat senyorial
que contrasta amb
les desolades terres
de la Pobla de Llobosa
a l'Alt Matarranya.
Habiten la serra gent
rústega, de poques
paraules i expressió
bestial, despullada
de l'abric de la fe.
Són llobaters,
com els seus senyors
Torrent de Prats.
Si el bestiar pot
sobreviure a l'amenaça
del llop és gràcies
a l'estranya comunió
que lliga aquests homes
als animals
que tothom tem.
La sensació d'anomalia,
d'horror a penes esmussat
que batega en tot el mas
i els seus entorns li esdevé
de mica en mica
insuportable.
Segles més tard,
en Llorenç té la mateixa
sensació que va
apoderar-se de l'esperit
d'aquell mossèn quan
puja a la serra de
la Pobla a fotografiar
aquell casalot abandonat.
Ell encara no ho sap,
però un vincle que
s'enfonsa en les seves
arrels el lliga a una
nissaga i a un poble que
bressola un secret antic,
el deliri de la licantropia.

22 de gener de 2013, a les 19:00 h

Llibreria cafè LAIE

Carrer Pau Claris, 85, 08010 Barcelona

EDICIONS DE 1984
www.edicions1984.cat • C. Trafalgar, 10 • Tel. 93 300 32 71 • Barcelona

hivern 2013

stylo locus 8

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja: *una eina d'intercanvi literari*

Tot visitant la Franja

Són visitants procedents de Catalunya i vinculats a l'excursionisme romàntic del tombant del segle XIX al XX, els primers que, en època moderna, s'ocupen de descriure a través de l'escriptura (i la fotografia) les comarques nord-orientals de l'Aragó, en especial de les contrades pirinenques i dels Ports de Beseit, amb la publicació de cròniques viatgeres en diferents butlletins i anuaris. D'aquests escriptors –*lato sensu*– és Cels Gomis qui s'ocuparà de descriure les terres i la gent de la Franja d'una manera més intensa i detallada, sobretot pel que fa al seu folklore. També una nota a part mereixen les breus cròniques que ens han arribat dels dialectòlegs que des de les acaballes del segle XIX recorren les terres aragoneses de llengua catalana a la recerca de materials per a l'estudi científic dels parlars catalans de l'Aragó, cròniques en les quals sovint, especialment en el cas de J. J. Saroïhandy i d'Antoni M. Alcover, hi trobem descripcions dels paisatges viscuts i les poblacions visitades.

Amb tot, el primer escriptor que farà una descripció moderna de part de les terres aragoneses de llengua catalana sense cap altra motivació aparent que la literària és Joan Santamaria a *Visions de Catalunya* (1927-1928). Un cop finalitzada la guerra civil del 1936, no serà fins a les darreries dels anys seixanta que de nou diversos investigadors catalans (E. Fort i Cogul, A. Manent i A. Quintana) publiquen en la revista *Serra d'Or* breus cròniques de caràcter divers a propòsit de les terres aragoneses de llengua catalana.

Més literària que les anteriors, i sobretot més extensa, és la visió personal que d'una part del nostre territori ens dóna Xavier Fàbregas en la crònica viatgera de 1970 *Entre Catalunya i Aragó*, en què aquest escriptor vallesà recull les seues experiències de viatger peripatètic pel Baix Matarranya. La percepció un pèl condescendent de part de la crònica d'en Fàbregas la retrobem, vint anys més tard, notablement augmentada, en les peripatètiques cròniques estiuenques de Josep M. Espinàs *A peu per la Llitera* (1990) i *A peu pel Matarranya* (1996). Una visió més pròxima a la realitat de la gent i al territori descrits –ara sí, entre Catalunya i Aragó– la trobem en *Viatge a la frontera de Ponent* (1998) de Joan Tort i Donada, crònica que recorre, de nord a sud i a banda i banda de la frontera, la vall de la Noguera Ribagorçana.

L'escriptor nascut al Principat de Catalunya que més intensament s'ocupa, a finals dels anys seixanta i primers dels setanta, en donar a conèixer les nostres poblacions als habitants de la resta del domini lingüístic és Josep Vallverdú en les cròniques viatgeres aparegudes en tres volums de la sèrie *Catalunya visió* (1968 i 1969).

A mig camí entre les cròniques literàries esmentades fins ara i les guies turístiques i les magnes obres amb descripcions geogràfiques i històriques (la *GEC* o la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya* en serien paradigmes) aparentment i literària neutres, trobem els articles en castellà publicats a finals dels anys seixanta a *La Vanguardia* per María Dolores Serrano –articles aplegats pocs anys més tard en el volum *Crónicas de las fronteras* (1970 i 1980)– i les narracions presentades en la guia, íntima i cordial, *La gent del Matarranya* (1996) de Joan Josep Rovira Climent; ambdues obres són escrites amb l'estil i l'esperit dels reportatges de Josep Vallverdú adés esmentats.

Esteve Betrià

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja

Direcció:
Artur Quintana

Consell de redacció:
Pep Espluga
Loli Gimeno
Carme Messeguer
Hèctor B. Moret
Màrio Sasot

Disseny:
Esteve Betrià
Ricard Solana

Redacció
C/. Major 4
44610 CALACEIT
tempsdefranja@telefonica.net

Impressió i producció
Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Dipòsit legal: TE-57/2009

Passeig de tardor

Petjades històriques

Aprofitant que la tarda era assolellada i tranquil·la he anat amb el cotxe a fer un volt per les Puntes del mont de Fraga o Monegres. La ruta era desconeguda per a mi, per més que en tenia un croquis dintre del cap basat en el sentit d'orientació.

He pujat per la Magdalena i, un cop dalt, he fet una aturada per donar un cop d'ull a l'entorn. Els Omprius de Miralsot feien goig amb la plantada d'arbres feta recentment, per més que les fulles dels arbrets marcaven la tardor. També he donat un cop d'ull a la pineda més elevada per veure quin tipus de bolets es veien, n'he vist algun i no en podria donar el nom.

Aquesta passejada volia assolir dos fites i la primera era veure de prop el tossal de Carledo, identificar-lo i veure les alçades d'altres tossals propers. Viatjant per camí desconegut, el que va vorejant les Puntes, deixant Carledo a uns doscents metres, tot ell quasi rodejat de camps de conreu, és el turó més alt, una mica més que les planes properes.

He fet una segona aturada davant de Carledo, en un lloc on hi ha un mas enfonsat on encara es pot veure el lloc de la cuina, la quadra de les bèsties, la pallera... Es pot concloure que era un mas gran i tenia al darrere una era de bones proporcions. Les portes del mas miraven vers l'orient. Aquest mas, com tots els masos, ha estat ple d'històries i fets que el pas del temps ha anat esborrant de la memòria dels propietaris i veïns. Tots serem oblit!

Aquests masos eren la llar de tota una família de pagesos durant les setmanes de segar i de trillar. Grans, joves i canalla s'aplegaven per tal de recollir la collita de cereals que la terra els donava. Aquest mas tenia una cosa que molts masos situats a la plana no tenien: un gran balcó sobre l'horta del Cinca i un ampli territori davant dels seus ulls per poder veure, en dies de bona visibilitat, la ciutat de Lleida.

Avui, desolació, abandó, runes, és tot el que he trobat. La vida moderna i la facilitat per al transport, la maquinària, han fet que la vida als masos siga història, de les d'abans.

Mentre viatjava amb lentitud he vist alguns tipus d'ocells propis de l'estepa, de colors terrosos, amb clapes fosques, tots formant parelles, una bandada de caderneres sobre un tros sense llaurar, erm.

Tant al pla com a les petites valletes dels barrancons es veien sembrats d'ordi que donaven un to verd molt alegre, sembrats amb molta vitalitat. Les pluges de tardor han fet que la vida brollés de la terra. La vida brolla fins i tot en els camps erms i per tot el vessant de les serres cremades pel sol estiuenc.

He continuat fent camí en busca de la segona fita d'aquesta tarda: el camí Vell, que va des de Fraga a la punta del mont de Fraga. He vist que Carledo és el pal de paller que uneix pel nord l'alcavó de Miralsot amb l'alcavó Vermell pel sud. És un tossal prou visible des d'arreu del terme i significatiu per als nadius de Fraga i Miralsot. El proper viatge el pujaré caminant.

Des de feia temps que volia conèixer el camí Vell i transitar-hi, cosa que avui he pogut fer. Fent camí he trobat la baixada del vell camí, no calia que ningú m'ho digués. El traçat del camí és idèntic al camí de la Magdalena i puja per la part obaga del tossal de Barbeta, que té una altitud de 364 metres, com l'altre puja per l'obaga del tossal de la Magdalena. La diferència és que el tossal de Barbeta està plantat de pins i el de la Magdalena només té pins a la cara oriental. A la part nord del Barbeta s'origina el barranc o alcavó de Burballa, lloc on aniria a parar el carruatge que s'estimbés.

Era allò que buscava, però abans de recórrer-lo he anat fins a trobar la carretera nacional. En el recorregut he vist alguna pintada que deia «C. Santiago» i alguna pintada en groc. És el camí Vell o la costa Vella que buscava! Els pelegrins que anaven a Compostel·la segurament l'utilitzaren fent la ruta de l'Ebre.

Aquest camí ha tingut interès per mi des que vaig llegir el passatge on el rei Pere el Cerimoniós va dir unes paraules molt afalagadores per als catalans (Fraga era catalana per aquell temps):

«El seu afany era de tornar a sentir-se en terreny segur. I així, quan es veié al davant de Fraga i Bernat de Cabrera li indica que aquella terra ja és de Catalunya, el rei prorromp en un elogi que sobta en boca de l'home que en els dies de la coronació havia fet el sord a les demandes dels seus vassalls catalans. Les seves paraules, transcrites a la Crònica, tenen encara la vibració del moment, i formen part del curt repertori de mots memorables de la nostra història: *O terra beneyta, poblada de lleyaltat! Beneyt sia Nostre Senyor Déus que'Ns ha lexat exir de la terra reebel e malvada! Malayt sia qui y mir mal, car aximatex era poblada de leyals persones! Mas, bé havem fe en Nostre Senyor Déu que la tornarem a son estament e punirem aquells qui y miren mal*. Un cop a Lleida i per guanyar-se millor l'adhesió dels catalans, el rei va decidir tenir-hi Corts.» (*Pere el Ce-*

rimoniós i els seus fills, de Rafael Tasis i Marca).

Sempre volia anar al lloc precís on aquestes paraules foren dites, però no és fàcil. Caldrà recórrer a poc a poc el terreny per trobar el lloc més adient. Cal tenir en compte que la Fraga de què parla Bernat Cabrera és la Fraga del casc antic, situada al marge esquerre del Cinca. En un primer moment i en el dia d'avui, Fraga lluïa sota el sol de tardor. Avui, ciutat oberta a tothom, però abans ciutat murada i amb el castell com a residència reial. Sens dubte que el rei Pere se sentiria orgullós de la Fraga moderna, no per ser catalana o aragonesa, sinó per ser una ciutat d'homes i dones lliures, treballadors i ciutadans d'Espanya i d'Europa.

M'he aturat per veure el paisatge, fer-me aquestes reflexions... Era una fita llargament esperada, per més que sempre ho deixava per a una altra ocasió. Avui ha estat el dia i estic content per haver-ho fet.

Cal dir que el camí de les Puntes, des de la Magdalena fins al Ventorrillo està bastant bé, però millorable. Sempre cal anar-hi amb molt de compte. He decidit baixar pel camí Vell (camí de Santiago?) que acabo de descobrir. La primera impressió és que el camí necessita una reparació urgent, però baixaré, amb molt de compte, clar. Està en molt mal estat en alguns trossos. Quan he aconseguit arribar als ombrius m'he trobat amb el camí, que va des del dipòsit del gas butà fins a l'ermita de Sant Valero, passant pels ombrius de Miralsot. He encertat en l'elecció, ja que aquest camí està en bon estat, amb alguna excepció. La direcció contrària m'hagués dut fins al Pont de la Reina i la nacional II de tota la vida, on és (era) el dipòsit del gas butà. També hagués pogut baixar cap a la carretera de Sarinyena fins al carrer Camino de Sigena.

Aquest darrer tram de camí és ple de revolts i sempre adaptat als barrancs que travessa. Algun tram passa per una àrea boscosa de pins, no m'ho podia creure. Al meu pas un grup de perdius ha fet un vol curt. Aviat el camí entra en la zona de recent plantació d'arbres fruiters, que no trigaran a ser unes plantacions modèliques per la tecnologia emprada i el saber fer de la gent.

Quan ja sóc a tocar del poble trobo tota una orquestra d'estornells cavalcant sobre els cables elèctrics, donant-me la benvinguda a casa amb els cants i la piuladissa de totes les tardes.

Escric aquestes línies quan encara el dia és clar, per més que el sol ja fa estona que s'ha fet fonedís. Aviat es farà fosc, però en aquest moment estic gaudint des del terrat de ca meua de la visió del tossal de Carledo i d'un altre tossal (no el tinc batejat) aparentment més alt. Tots els turons i la serra s'enfosqueixen per moments. El cel és blau. Per ponent uns núvols prims es tornen vermellosos. El color vermellós corona Carledo i el seu veí.

Bona nit, Carledo, tingueu bona nit tots els tossals de ma terra, sempre sereu referència de ma vida. Uns avions deixen caure sos estels rogencs des del cel.

Joaquín Guiral

Dijous 9 de novembre de 2006

Guies turístiques i comarcals

A mesura que l'excursionisme romàntic ha esdevingut turisme de masses han proliferat guies turístiques sobre el territori amb les més variades informacions sobre les nostres comarques i des d'enfocaments també ben diversos.

Així, trobem guies amb vocació generalista i de servei, amb dades de caràcter descriptiu (història, patrimoni, tradicions) i amb informacions pràctiques (carreteres, allotjaments, restauració) al costat de propostes de rutes per aprofitar bé l'estada. Altres guies se centren en les possibilitats del turisme naturalista i proposen rutes a peu o BTT de manera transversal o circumscrita al nostre territori. Entre els documents cada camí més abundants sobre la matèria, destaquem les col·leccions de PRAMES, editorial saragossana, i de Cossetània edicions, amb seu a Valls. En aquesta línia assenyalem la recentíssima publicació d'*El Matarranya. Crònica de viatge*, de l'escriptor calaceità Joaquim Monclús, un recorregut –una visió endògena– per les 29 poblacions de la comarca del Matarranya, que d'alguna manera actualitza *Les terres del Matarranya* (1991) de Salvador Ginesta.

D'altra banda, la col·lecció Territorio, editada per la DGA entre 2001 i 2011 amb motiu del procés iniciat amb la Llei de comarcalització de l'Aragó (2006), dedica a les nostres, entre la resta de comarques aragoneses, els volums 7 (Matarranya), 14 (Baix Cinca), 18 (Baix Aragó), 19 (Ribagorça), 29 (Baix Aragó-Casp) i 30 (Llitera).

Carme Messeguer

Daniel Sesé

Daniel Sesé. (Barcelona, 1962) és il·lustrador, dissenyador gràfic i fotògraf. Compagina aquestes activitats amb la docència a l'Escola Massana de Barcelona on imparteix classes d'il·lustració i dibuix artístic. També és músic i compositor i membre de la formació Túrnez & Sesé on ha musicat obra de diferents poetes i concretament poemes de Desideri Lombarte i Hèctor B. Moret. Des de fa més de vint anys té segona residència a la població de Torredarques al Matarranya.

Siena

Al Carles i a la Cèlia

No molt lluny del poble, per camins assolellats, passegem.
Als bancals, els homes treballen la terra.
Ha plogut poc.
–Ja no plou com abans plovia!– ens diuen.
Un fred d'hivern que ja s'acaba i els gossos de la tòfona
borden la pena llarga que els espera.

Els ginebrons, aviat, perfumaran secretament
i les argelagues floriran amb els primers dies llargs!
Però dol el fil d'aigua que llisca pel barranquet,
la floridura i el verdet del llisar.

–Que lluny la ciutat del mar...–

Sabem alguna veritat, algun indici de senyals i daurats presagis.
Uns troncs d'ametller faran la bona brasa,
on rostirem la carn, i amb els amics que vindran
allargassarem la tarda, asseguts a taula, amb begudes i cançons.

Aquí, tan isolats, pensem en bons propòsits
i la fel als llavis, l'agulla dels dies, les ungles trencades,
la llengua cremada, les nits amb tisana, els cops de puny a la panxa...
encaixen en un ordre lluminós i lògic.
I sospesem discretament tot allò que volem factible i perdurable.

–Ai! la mirada del xai que sap el desassossec de les hores perdudes–

Al vespre, el fred canta amb so de metalls i un cotxe fugaç s'enfila
carretera amunt cap a Morella.

Quan retornem a la ciutat, rentem les robes de fum,
i llavors, dibuixo mecànicament el bell atrezzo:
camins, arbres, aquell cel tan net...
però llavors l'olor del paisatge és ja olor d'aspirina,
de porta d'ascensor, de bombeta apagada.

*Larrivée**

Al Toti i a l'Ovidi

Oh, Subirana, Lombarte, Carner i Jover!
Per quin estret vial he trobat la mesura?
Quin estrany so ha florit vers i paraula?
Temps ha estremit la cadència i la mirada?

Larrivée dins l'estoig calla el que no dic.
Un dia va ser un so de cristall, un altre un so de fang.

De petons i abraçades la celleta estreny.

Hi ha un ball de dits que sis cordes han lligat.
Ungles llargues, picar de peus.

El romanès toca l'acordió amb un sol acord
i unes monedes repiquen al fons del got!

Jo portaré el bastó i tu l'espasa.

**Larrivée*: és el nom de la guitarra de l'autor.

Mandarines

Senyores amb cabells de plata
duen tortells de nata de la Montserratina,
i agafades del bracet
s'aturen a les parades de les flors
i miren fit a fit el gest concís
d'un senyor antic de Barcelona.

Enyoren amigues mortes i cançons que van cantar.
El cementiri de la mar...

I diumenge a la tarda mengen mandarines.

A la tele, colors de plató, alegries i músiques tan balmades
que un dolor tan lleu per ser dolor
se'ls adorm al pit, secretament, secretament...

Cusen i cusen, vora amunt, vora avall,
els vestits de pasqua que ja mai no es posaran.